

Eymenidy, tragoedie. Přeložil Václav Bolemír Nebeský. Úvod (s. 3-24), výklad
(s. 72-92). Praha, Museum království českého 1862. 92 s.

EYMENIDY.

TRAGOEDIE AISCHYLOVA.

PŘELOŽIL

VÁCLAV NEBESKÝ.

(VYDÁNO POMOCÍ MUSEA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.)

V PRAZE.

V KOMISÍ FR. ŘIVNÁČE.

1862.

Úvod.

Eymenidy jsou třetí, závěreční tragoedie velké Aischylovy trilogie, Oresteia nazvané, k níž mimo ni ještě Agamemnon a Choephory (tryznu přinášející) náležejí. Líčíť pak hroznou katastrofu domu Agamemnonova a konečný smír nejen toho rodu ale i podzemských mstitelkyň krve prolité, Erinyí, bohyň řádu starého, s bohy řádu novějšího.

K porozumění jak mravní a náboženské tak i umělecké osnově naší tragoedie je zapotřebí naznačiti nejen pásmo událostí celé trilogie, ale taktéž i některé názory a živly náboženského a státního života Hellenů, jakož i dotknouti se tehdejších politických poměrů v Athenách, neboť mají Eymenidy zjevný směr politický.

V Aulidě stálo ohromné loďstvo, na němž se hrdinově Hellenští k Troji přeplaviti chtěli, aby pomstili únos krásné Heleny a bohatých pokladů, jehož se kralevič Trojský Paris byl dopustil. Vůdcem všehellenské této výpravy byl oslavený hrdina a mohutný král Agamemnon, potomek onoho hrdého rodu Tantalova, v němž po několik kolen (Tantalos, Pelops, Atreys a Thyestes) krvavé hrůzy a neřesti se byly uhostily. Sám hrdý Agamemnon se byl rouhal bohyni Artemidě, a protože ona hněviva nepříznivými větry zdržovala loďstvo v Aulidě, že odplouti nemohlo; byly kromě toho divý přepych a neukojná žízeň po pomstě

*

4

při této výpravě panenské bohyni v ošklivosti, a nechtěla záhuby oblíbeného svého města Trojského. Konečně ohlásil Kalchas věstec, že hněv Artemidin ukojití lze jen krvavou obětí dcery Agamemnonovy, Iphigenie. Pomsta a ctižádost zvítězily nad citem otcovým, dalť Agamemnon se srdcem zatvrzelým své dítě pod nůž obětní, lstivě do tábora je přivábiv jako nevěstu Achilleovu. Avšak bohyně sama se slitovala nad krásnou a nevinnou obětí a unesla tajně dívku do svého chrámu v Taurech (na Krymu).

Stará kletba hrůzy plného rodu Tantalova obživla, a přecházejíc dědictvím z kolena na koleno padla na dům Agamemnonův. Krutý a hrdý vůdce ukojil svou pomstu a ctižádost; po desítiletém boji zbořil Troji za drabou cenu svého dítěte a s velkou kořistí a slávou se vracel domů. Tu ale záhuba ho čekala - plod vlastní jeho viny a staré kletby rodinné.

Choť jeho Klytaimnestra, nemohši oželeť domnělé smrti svého dítěte a nebezdvoudnou žárlivostí trápena a uražena, zanevřela na manžela nevěrného, na

otce zatvrzelého. Avšak bylo dozrálo ovoce i jiné ještě kletby. Byl totiž ještě živ Aigisthos, syn onoho Thyesta, jemuž vlastní bratr Atreys, otec Agamemnonův, hrozné a hnusné ony hody byl vystrojil, dav mu z pomsty snísti rozsekané údy zavražděných jeho dětí. Aby otce na svém bratranci pomstil, přidružil se Aigisthos za dlouhé nepřítomnosti Agamemnonovy k jeho choti, vloudil se v přízeň a konečně i lože Klytaimnestřino; a oba v cizoložném spolku spikli se k strašnému činu úkladné pomsty na slavném reku, na královském vůdci hrdin Hellenských. S líčenou radostí vítá Klytaimnestra chotě z boje se vracejícího, se slávou velkou, jako boha takřka uvádí jeho do paláce, a tu v lázni bezbranného zavraždí. V rouhavém přepychu nenasytné pomsty chlubí se ještě s divou radostí

5

tímto činem a sdílí trůn i lože Agamenovy s cizoložným soudruhem svého zločinu; děti pak své z lože skoleného manžela nematersky trýzní, synáčka Oresta z domu otcova vypudivši a dceru Elektru jako otrokyni chovajíc.

Avšak Orestes u vyhnanství dorůstá a na jinocha již dospělého neodkladná a svatá povinnost doléhá, aby otce pomstil. Tak velelo za onoho věku nejen právní vědomí ale i příkázání božské.

Pomstiti krev prolitou bylo totiž u Hellenů jako skoro u všech starých národů svatou povinností rodiny. Ano ještě v dobách, když v Athenách soudní a trestní ústavy nejvyššího stupně vyvynutí dosáhly, náležely právo a povinnost vraha stíhati příbuzným zavražděného; stát sloužil jen za prostředníka a vykonavatele trestu. Příbuzný prohlásil slavně vraha za zbavena všech jednání veřejných a obřadů náboženských, pak ale musel jeho k soudu pohnati, před nímž přísahou dosvědčiti musel, že mu to právo jakožto příbuznému náleží. Když zavražděný před smrtí vrahu odpustil, nemělo právní stíhání místa. Příbuzný, jenž tuto svou povinnost zanedbal, mohl pohnán býti z *asebeiy*, totiž z nešetření posvátných povinností. Zavražděný nemá totiž pod zemí pokoje a nedosáhne u mocností tu vládnoucích svého práva, pokud krev jeho pomstěna není; hněváť ona se pořáde, až se smíří, což ale vlastně jen krví zase státi se mohlo; náhled, jenž pochází ze zásady přímé a totožné odplaty (*oko za oko, krev za krev*), kteráž druhdy v právním vědomí žila, k čemuž ovšem i rozličné daemonologické živly se přidružily.

Vidíme i tu, že jakož vůbec ústrojí státní z rodiny vyrůstá, tak i právo v ní své kořeny má.

Ve věku heroickém byla povinnost krev prolitou mstíti pro rodinu mnohem světější, neboť ponechával

6

onen věk ještě více uškozenému neb jeho zástupci právo a povinnost dodělati se práva. 1) A hluboce v mravním vědomí zakořeněná zásada *odplaty* žádá, aby porušený mravní pořádek se smířil a právu zadost učinilo.

Orestes ale měl krutou tuto povinnost na vlastní matce vykonati. V těžkém sporu citů a povinností obrátil se k bohu, jenž svrchovanou vůli všeho-pána Zeysa prorockými ústy zvěstuje, - k Apollonu, aby výslovný rozkaz božský uslyšel a takto

ve vlastním předsevzetí svém se utvrdil. A bůh mu věštil, že Erinyje hroznými tresty jeho stíhati budou, zanedbá-li tuto svatou povinnost otcovy pomsty. Podnikl ji tedy. Přestrojen za posla, jenž přichází zvěstovati smrt Orestovu, vloudil se do domu otcova a zavraždil nejdříve svůdného druhu matčina, Aigistha; ji pak samu skoliti v rozhodném okamžení se zahrozil. Však přítelem svým Pyladem na rozkaz božský upamatován, vykonal krutý čin a pomstil krev otcovu matkovraždou.

Tuť procitnou, když povinnost strašná vykonána byla, v duši synově muka svědomí - hrozné Erinye z temné zemřelých říše podzemské se vyřítí a stíhají vraha neuprositelným krutým hněvem až k šílenosti; a nemá úlevy míti ani na zemi ani pod zemí - nikdy a nikde!

Je tudíž Orestes nešťastnou obětí sporných povinností; vykonal dle názoru starého svatou povinnost a spáchal zároveň hrozný nepřirozený zločin: *Pius sceleratusque facto eodem*. Nejednal ale nikterak, jak

1) Mstítel krve vykonával v prvotní době pomstu na vrahovi rukou vlastní; tak to nacházíme i v zákoně Mojžíšově; později mohl toliko přítomen býti popravě, kterouž stát vykonával; v některých případech ale zůstalo mu prvotní právo pomsty vlastnoruční.

jsme již naznačili, co pouhý bezvolný a poslušný nástroj rozkazu Apollonova; čin jeho vycházel zároveň z vlastní jeho vůle. Pravíť o věštbách, ježto mu bůh dal (Choeph., v. 297.):

K těm věštbám ale sluší míti důvěru,

Byť pak té víry neměl, čin se musí stát.

Mimo to nemstil Orestes jenom krve otcovy, ale spolu také křivdu, kterouž matka jemu učinila, vypudivši ho z domu a dědictví otcova (Choeph. v. 913. 915), chtěl kromě toho zmocniti se také trůnu, jehož matka jej hanebným zločinem byla zbavila (Choeph. v. 480.). - Tím značí se dostatečně míra viny Orestovy.

Jeví se zajisté v mythu o stíhání Orestově Erinyemi nejen hluboké vnikání v záhady ethické, ale též zdravý mravní cit, a nemůžeme proto, že Homer o něm mlčí, stíhání notu považovati za výmysl pozdější z dob, kdež náboženské názory Hellenů rozličné hieratické živly v sebe pojaly.

Aischylos, jsa vrstevník Xenophanův, Parmenidův a Empedokleův, a v mocném tehdejším proudění ducha filosofického sám hloubavou myslí vnikaje do hlubin mytů a ideí náboženských, pojal v některých věcech Erinye jinak, než je obecné mythologické podání líčilo. Bylť Aischylos živou věrou proniklý a hlubokou zbožností nadšený filosof náboženský. Šlo mu v Eumenidách i o to, aby protivy mezi starým a novým řádem mravním a náboženským vytknul a smířil.

Erinye, 2) strašné děti pranoci, ony černé podzemské prabohyně představují starší tento řád. Jsouť pak

2) Homer zná jen jednu Erinyi, později se jmenovaly tři: *Tisiphone* (mstítelkyně vraždy), *Alekto* (neunavná) a *Megaira* (hrozná). Dle jednoho podání mythologického vyrostly z krve, kteráž na zem kanula, když Kronos svého otce Urana byl porušil. Tudíž se

náboženské zosobení těžce uraženého svědomí mravního a kruté za to odplaty, avšak v prvotní příkrostiti, obmezenosti a bezohlednosti. Uražený mravní cit ihned strašným hněvem a hroznou kletbou se stává a odplata pak pouhou neuprosnou pomstou. Jako mocnost a nutnost přírodní, což starší božstva byla, jsou neodvratné, nelítostné, u nich není ani smíru ani milosti, když hříšník rouhavý zahyne, bůh se mu jen vysmívá; u nich platí skutek naprostý a odplata zaň naprostá, ano záhuba. Pomsta jejich jde z kolena na koleno, a hrůza má nepravostem bránit a kázeň krutá vládnouti. Mravní pak svědomí obmezuje se u Erinyí na prvotní poměry; nejdůležitější moment se zakládá na pouhé přírodnosti, soukrevensství jim jde nade vše. Proto nestíhají přísně ohavného zločinu Klytaimnestřina, neboť *nevraždila tu vlastní ruka rodné krve; svatý slib manželství jemuž jakožto usouzení božskému svrchovaný Zeys a Here žehnají, a cit lásky, jež milostná Kypris v srdce lidská klade, neplatí jim tolik jako pouhý svazek krve*. Mravní vědomí jeví se u nich více co pud přírodní a nedostává se mu oné svobody vůle, kterážto pojem mravnosti teprvé dovršuje, není v něm oné blahé milosti a dobroty, ježto pravou mravnost zahřívá. Jsouť tudíž Erinye neúplným výrazem jak idey mravnosti, tak idey práva, avšak že bytost jejich přece v pravém a vnitřním svém významu ne-

jmenují Erinye též dcerami *Gaiy* (země) a dle některých vlastně prý znamenají: *zemi se hněvající* (Demeter Erinys; Demeter totiž jakožto *matka země* = staré bohyni „*Gaia*“) a to nejvíce tenkrát, když krev lidská po ní teče, kdež neúrodou a t. d. trestá. Později prý se od Demetry odloučily a za zvláštní bytosti braly. Avšak nezdá se náhled tento podstatný; Erinye byly bezpochyby hned z počátku samostatné bytosti.

vylučnou část oněch ideí tvoří, trvá moc hrozných prabohyň i za vlády bohů novějších, v nichž zosoben jest vyšší pořádek práva a mravnosti. Což tu ještě protiv byto, musí se smířiti. 3)

Krev Agamemnonova musela pomstěna býti. Orestovi náležela tato povinnost, a hněv Erinyí mu hrozí, pakli ji zanedbá; sotva ji ale vykonal, zuří ihned proti němu nejstrašnější vztek bohyň hrozných, a to proto, že u nich jenom čin naprostý platnost má. Pomsty jejich nic neukojí; Olrestes je u nich zatracen na věky.

3) Starší božstva jsou zosobení vývoje světa hmotného v podobách ohromných ano příšerných; osobnosti oněch božstev ještě splývají s přírodou, s jejími silami a zjevy, ano jsou s nimi namnoze totožné. Mythy o těchto bozích značí se jakousi hrůzou, krutostí a ohromností, právě jako velké a strašné převraty a úkazy přírodní, jichž svědkem lid Hellenský byl aneb jichž stopy v zemi své alespoň nalézat. Idey světa mravního nejsou v oněch božstvech zosobeny ani úplně ani čistě. Bohové nového řádu nejsou tak pohrouženi v přírodu, nýbrž jsou určité osobnosti později zvláště duchem Hellenů uměleckým v podobách ušlechtilých a krásných vytvářené, ježto ne v úkazích a silách přírodních vládnou, nýbrž mimo ně svobodně nad nimi a světem panují co sebevědomé bytosti, v nichž přede vším hlavní živlové světa mravního a umného, nejdůležitější stránky života společenského a státního podobami lidskými představeny jsou. Starší bohové jsou více přírodní, novější ale ethičtí, avšak namnoze zase jen obdobou oněch na stupni vyšším. Protivy obou řádů

božstev (jichž poměr ale v historickém rozvoji Hellenské mythologie jiný ještě význam má, než tento ideální) líčí Aischylos také v Prometheu, a jestli že se mi zase možnost naskytne překlad této tragoedie, již hotový, tiskem vydati, bude příležitostí o té věci poněkud obsírněji pojednati.

4

10

Tuť se ujímá nešťastné oběti sporných povinností bůh milostivý. Nechceť nový řád bohů naprosté záhuby hříšnickovy. Milost božská mu podává prostředků k smíření a spáse; krutá pomsta musí přestatí a právo nastati, neuprosný hněv a věčné zatracení ustoupiti milosti a spasení: -- vina Orestova se má vyšetřiti a rozřešiti dle vyššího a ušlechtilějšího pořádku mravního a právního.

Při oceňování náboženské stránky naší tragoedie je nevyhnutelně zapotřebí, vnořiti se v mysl básníkovu, v názory věku onoho. Nám je obět, kteráž poškrvnu s rukou vraha snímá, pouhým předmětem vědy archaeologické, velemocný pak bůh Pythický a panenská dcera Zeysova na Vyšehradě Athenském, jenom pouhým stínem; Aischylovi ale a jeho obecenstvu bylo ono svatým a účinným obřadem a tito živými bohy, k nimž se zbožnou myslí a s plnou věrou se modlili. Avšak mají i pro nás hluboký význam; idey, z nichž ony božstva a obřady vyrostly, nesmějí a nemohou v člověčenstvu nikdy vymříti, neboť jsou zárodkem předúležité stránky duševního jeho života; řádný pohan, jako na příkl. byl Aischylos, může posud i křesťana osvíceného 19. století ledačemuž naučiti.

Oresta se ujal Phoibos Apollon, bůh jasnoty a čistoty, vítězný zhoubce příšer a hrůz, prostředník svrchované vůle Zeysovy, kterouž prorockými ústy člověčenstvu zjevuje, a tudíž ochrance mravního řádu v životě, bůh skvoucí se svrchovanou krásou a silou mladistvou, jenž zničiv daemona temnoty, první vítězný zpěv (Paian) zapěl a v lidskou duši umění slov a zvuků lahodných (básnictví a hudbu) klade. A tento krásný a vítězný bůh spásy, jasnoty a řádu přijal na sebe podobu otrockou a sloužil pokorně, aby se očistit z krve, když byl v šlechetném boji draka Pythona za

11

bil. On byl tudíž pravým bohem očištnýrn (Katharsios), jenž snímá poškrvnu a hroznou klatbu odvracuje.

Do jeho chrámu (domu), k jeho oltáři (ohništi) utekl se Orestes, co *Hiketés*. Vrah, jakožto člověk poškrvněný a klatý, byl dle řádu Hellenského vyloučen ze spolku jak občanského tak náboženského, nesměl s nikým obcovati ani mluvit, k žádnému oltáři přistoupiti, musel vlast svou minouti a co vyhnanec v cizině n někoho hledati útočiště, (*Hiketés*) a očisty (*Katharsis*). Podle jemné lidskosti povahy Hellenské byl však takový uprchlík a vyhnanec *aoidoios*, *semnos*, muselo se s ním totiž nakládati milosrdně a s jakousi pobožnou hrůzou a úctou; jeho pak z místa ochranného (asylon) vydati bylo ohavností největší. Očista z krve ale záležela v oběti. Za vraha v náhradu za jeho krev dána krev hovádka, a sice berana, jenž Zeysovi-Smírci se obětoval na smíření vrahovo s bohy podzemskými a s krví zavražděného. K smytí poškrvny s rukou vrahových obětovalo se selátko (hovádko ssoucí). Vrah při tomto obřadu stál na rouně berana Zeysovi obětovaného, a krev selátka musela na něho téci. Tím byla sňata s něho poškrvna a kletba; směl zase s

lidmi obcovati, chrámů a obřadů náboženských účastným býti, aniž jich více poškvřnil.

Orestes posvátné této očisty dosáhl v chrámě Apollonově v Delphech ; bůh sám mu byl očištěm. Tu našel nešťastný vrah poprvé úlevy svých muk; Erinye mocí Apollonovou upadly ve spánek, muky svědomí utichly v duši s bohy smířené. Avšak musel Orestes ještě světskému právu zadost učiniti. Úmyslná zločinná vražda nemohla se ovšem očistiti. Ve věku heroickém arci mnohá vražda úmyslně spáchaná jinak se vážila než v dobách historických, když vrah totiž v divokém víření vášně byl jednal, když dle

12

psychologie daemonické *Até* (duch zhoubného bludu) duše jeho se byla zmocnila.

Apollon ale očistil Oresta, neboť mu sám byl věštil, aby matku zavraždil, znal tudíž míru jeho viny. O právu však bůh očištný nerozsoudil; toť nenáleželo do jeho oboru a on byl u věci této stranou. Jemu, bohu jasnému a čistému, hnusily se krvelačné, divé a ohyzdné příšery, jakými byly Erinye, tyto černé podzemské bohyně; v jasné říši své a bohů novějších nechtěl jich trpěti, i vystupuje proti ním s celou prudkostí boha mladistvého, v jehož obor právě ono hluboké a mocné pohnutí duše věštcovo, básníkovo a očištcovo náleželo a jenž mimo to v čisté a vyšší své nadšenosti byl zároveň bohem hněvivě trestajícím.

Poslal tudíž Apollon Oresta do "*hradu božího v Helladě*", do Athen k věhlasné a panenské dceři Zeysově - k Palladě Atheně, bohyni hrdin a vyššího pořádku v státu a životě, kterážto byla pluh a olivu přinesla, býka pod jho a oře pod uzdu uvedla, která obchod, průmysl, vědu a umění k rozvoji přivádí, hrady brání, města a státy umem a zbraní rekovskou ochraňuje, v jejížto hrdinském a panenském srdci žádná slabost, v mysli pak věhlasné a rozšafné žádná strannost místa nemá. Ta rozřeší, což tu právem jest.

K ní utekl se Orestes, krutým vztekem Erinyí zase procitlých jako plachá zvěř znova štván. Však věhlasná a spravedlivá bohyně nechce sama léto pře rozřešiti, aby se strannickou nezdála, nebol byla Oresta ve svou ochranu přijala. S bohy je Orestes Apollonovou očištou smířen; o světském právu ať rozsoudí vědomí práva, ježto v duši lidské spočívá. Stanoví tudíž Athene z jádra svého občanstva Athenského zvláštní soud na tuto vraždu a na všechny příští na věky : - velebný a slavný onen *Areopag*, tu *hradbu*

13

ochrannou u záštitu práva, jakých žádný jiný národ prý míti nebale. Před ním se pře líčení zavádí. Scéna tato nám podává z největší části skutečný obraz soudního jednání *Areopagu*.

Athene vezte sama tak nazvanou *anakrasis* (*causae cognitio*, instrukci processu, kdež se ustanoví, oč se ve při jedná a předběžné vyšetřování provede), pak je *hégemón* (předseda sondu, jenž obžalobu přijímá, instrukci procesu zavádí a pak před soudem líčení pře vede). Apollon stojí Orestovi po boku co *svědek*, *syndikos*

(obhájce) a *exégétés* (druh znalců, kteří dobrou zdání podávají o tom, co dle dávných zvyků a obyčejů a dle náboženských zásad platnost svatého práva má).

V těchto scénách je leccos, což se našemu citu a našim názorům přičí, a mnozí činili velkému básníkovi leckteré výtky, dle mého zdání ale naskrze bez důvodů. Nejsou ovšem v líčení pře všechny momenty, ježto se uvážiti musí při vyšetření viny Orestovy, v úplný celek souhrnuty; tuť ale je třeba zřetel míti k tomu, že *Eumenidy* jsou částí celku trilogického, jenž najednou se provozoval, nemohl tudíž Aischylos zase opakovati, což jinde na svém místě byl jasně vyložil. Pak se musí básník posuzovati dle názoru svého věku. Apollon na příklad je stranný a mluví zvláště na jednom místě zcela jak by byl mluvil Athenský advokát. Tuť se ale musí uvážiti, že v polytheismu každé jednotlivé božstvo jen jednu stránku celého souboru božského představuje, pak že bůh tu mluví před soudem lidským. A vůbec neurážel se Hellen při živé ještě tenkrátě víře a opravdivé zbožnosti mnohou věcí. Něco podobného nalézáme i při středověkých mysteriích, živá víra snášela tu leccos při provozování pašijí, čímž by moderní navštěvovatel

14

divadla při mnohem třeba slabší víře ve svém citu náboženském uražena se domníval.

Avšak vizme, kterak velký básník strašný onen spor citů a povinností rozřešil.

Pře líčení se provedlo a soudcové Areopagu mají o vině Orestově rozhodnout; avšak slavná porota v hrozně této při nerozřešila práva, - z osedl vyšel stejný počet hlasů pro Oresta i proti němu; muselť váhati cit lidský při těžké vině matkovraždy. Tuť bohyně sama rázně Orestovi svůj rozhodný hlas přiložila; jeť viny a trestu zbaven - ale jen milostí božskou. Toť původ božský velebného soudu na Areopagu, toť původ oné krásné a o jemné lidskosti a zbožnosti Hellenů svědčící fikce právnické tak nazvaného *calculus Minervae*, dle kteréž při stejných hlasech pohnaný za nevinného se uznával, poněvadž tu milost Pallady jemu spasitelný hlas rozhodný přikládá.

A byla vina Klytaimnestřina tak strašná, že pomsta tak hrozná a nepřirozená přece povinností zůstala ?

Cit manželky a matky byl u Klytaimnestrý ovšem hluboce uražen, avšak neměla ani práva ani povinnosti smrt svého dítěte mstíti. Iphigenia byla obětována a ne vražděna, a otec dal po těžkém zápasu své dítě pod nůž, dal je v oběť pro bratra, jemuž Paris křivdu a hanbu byl učinil, ano dal je v zdar všehellenského podniku hrdinského a slavného, obětoval je *pro vlast a národ*. A kterak mohla Klytaimnestra smrt své dcery mstíti vraždou chotě, vraždou otce svých ostatních dětí a ochrance domu a rodu celého? Tím se rouhala Zeysovi a Heře, ježto svatý slib manželský žehnají, loto usouzení božské, jehož *svátost nad moc přísahy jde*; i Kypridě se rouhala, kteráž nejmilejší dar - lásku v srdce klade. Kdyby tento svazek volné mravnosti neměl platiti, což by pak

15

platil pouhý svazek krevný! A pak zavraždila manžela úkladně, lstivě, ne v prudkosti vášně, nýbrž s chladným úmyslem; chlubí se činem s divou radostí, zůstala proti svatému řádu v domě zavražděného chotě a ve vlasti, přináší oběti rukou krví zbrocenou - osoba klatá a poškrvněná; vládne s cizoložným soudruhům svého zločinu, zprvni vši nejen čest královského manžela a slavného hrdiny ale i svých dětí, a oloupila tyto o trůn a dědictví otcovy. Prodala v otroctví syna otce volného. A pak tu nebyl zavražděn člověk obyčejný, nýbrž král, jemuž Zeys žezlo vlády v ruce dal, - vítězstvím oslavený hrdina a vůdce reků nejvýtečnějších. A s kým sdílí vražedlnice lože a trůn královského Hrdiny? Se zbabělým despotem! Jestli to zajisté velmi útlý rys u básníka kolosalního, že uchýliv se od Homéra Aigistha takto vylíčil. Tento moment, že Klytaimnestra totiž proti celému národu takřka se prohřešila zavraždívši hrdinu a krále tak slavného, mnoho vážit musel v myslí antické, kteráž stát a národ do popředí všech povinností člověka každého stavila, a zvláště musel mocně dojímali tenkrát v Athenách, kdežto po právě ukončených věčně slavných bojích Hellenské svobody a kultury s despotismem a barbarstvím Perským vlastenecký a hrdinský duch nanejvýše horoval, a zajisté v žádné snad duši více než v Aischylově, jenž s genialním duchem básnickým nejšlechtější vlastenectví spojoval a rukou hrdinskou v nejrozhodnějších oněch bitvách slavně s oběma bratry svými pro vlast byl bojoval.

A pak byl muž hrdinský zavražděn rukou ženskou! Pro antickou mysl byl to moment důležitý a vážný. Sama věhlasná dcera Zeysova, hrdinská panna Athene, s příkrou ale mužnou energií praví:

I mužstvo ve všem z celé duše velebím,
Ač sňatku zamítám; - jsemť zcela otcova,

16

A ženy smrt výš nijak vážit nehodu,
Jež zavraždila chotě, domu ochrance.

Živel ženský neměl v antickém světě té platnosti jako v romantickém, a zvláště ne v Athenách; ženské pohlaví stálo tu v socialních a právních poměrech, ano také i v mravní ceně hlouběji, než se to s našimi náhledy srovnává.

S tím souvisí, co Apollon jakožto *exégétés* pronáší (Eymen. v. 657); že totiž otec je bližší dítěti než matka, ano že vlastně jen on jemu je *rodičem*. Uvádí na to důkaz abychom řekli fyziologicko-dogmatický, klerýž ovšem nyní za platný uznán býti nemůže, tenkrát ale bez pochyby vůbec za myšlénku důmyslnou a za pravdu vážnou jmín byl.

Další dokládání se Apollonovo svrchovanou vůlí Zeysovou a vyšším jeho právem musí se v ten smysl rozuměti, že Orestes vykonával jen svatou povinnost, když se těžce prohřešil proti svazku krevnímu a povinnosti synovské, kdežto Klytaimnestra hrozný zločin spáchala proti nejvyšším řádům ušlechtlejšího života mravního, proti duševnímu svazku, jímž Kypris srdce mužovo a ženino spojuje, proti svatému ústavu manželství, jemuž jakožto základu všeho spolku lidského svrchovaná božstva (Zeys a Here) jsou ochranou, a konečně proti pořádkům státním, zavraždívši slavného hrdinu, jenž pro čest svého národu bojoval, a krále, jemuž sám

Zeys žezlo udělil. Protož i Athene, bohyně hrdin a vyššího pořádku státního, Orestovi milost udílí!

Erinye však jakožto bohyně staršího řádu těchto momentů neuznávají, a toto rozřešení práva je těžce urazilo. Pradávný řád zákonů a práv v prach je šlapán bohy novými; chrám práva se sesul a ony zločinu více stíhati nebudou; ať nastane vzpoura všech-

17

něch proti všem. Zemi, v kteréž se jim ta křivda a hanba stala, nejstrašnější pomstou hrozí, morem a neúrodou. Avšak vlídným slovem je konečně Athene ukojila a smířila, aby upustily od divé pomsty krvavé a vyšší řád práva chránily. Z klatebných a *hněvných* (Erinye) bohyň staly se žehnavé a *blahomyslné* (Eymenidy), a smířeny s novým řádem přijaly sídlo právě tam, kdež se jim ono příkoří bylo stalo - pod Areogagem; tuť byla jejich svatyně. Muselť to býti zajisté velkolepý, a hluboce dojemný zjev, any hrozné tyto postavy v milostném smíření velebná a krásná slova svého požehnání nad vlastní pronášely.

Literatury všech národu a věků mohou se sotva plodem honositi, v němž by genius básnický šlechetnějším a velebnějším, důmyslnějším a zbožnějším způsobem vlast svou oslavoval, než to učinit veliký Aischylos v Eyrnenidách. Celá tragoedie, jakož jest ohromná účinkem dramatickým a velebná zbožným i hlubokým důmyslem, tak jest zároveň pravý slavo zpěv na vlast. Velký básník přetvořil starý mythos o smíru Orestově a o založení Areopagu, nejen aby mu hlubší a důmyslnější podklad ideální dal, nýbrž aby taktéž své Altheny, tento *skvost a klénobohů*, a svůj národ, *pod peruti Pallady v ochraně Zeysově bydlící*, oslavil co sídlo nejvyšší spravedlnosti a nejčistšího práva. A velké toto srdce vlastenecké, kteréž v 66. roce ještě tak mladistvě a vřele pro slávu své vlasti planulo, nenašlo odpočinku v milované a oslavené zemi domácí. Nedlouho po provozování nesmrtelné své trilogie opustil básník vlast a umřel asi tři léta na to v Sicílii. Nápis, jež si na náhrobek složil, nemluví ani slovem o velkých jeho činech básnických, nýbrž jen o vlasteneckých - o jeho účastenství v bojích pro svobodu vlasti v bitvě n Marathonu. Pravíť: „Ten pomník kryje Aischyla, o jehož chrabrosti dobře po-

2

18

věstné mluvit by mohl háj Marathonský a kadeřavý Med, kterýž ji zkusil."

Příčiny, proč Aischylos ve vysokém stáří vlast opustil, byly bez pochyby politické. Pocházeje ze starého rodu aristokratického, ano královského, byl povzdy s energickou důsledností velkého charakteru přívržencem oněch snah a směrů politických, o něž se Miltiades, Aristeides a Kimon zasazovali; bylť přítelem pravé míry pevného a přísného řádu, i starého mravu. Narozen tři léta po smrti Peisistratově (tedy 525 př. Kr.) stal se účastníkem a svědkem velkých převratů politických a událostí historických ve vlasti: vypuzení tyranna Hippia a novot Kleisthenových (r. 510), válek s Peršany (r. 505 - 470) a geniálních podniků a záměrů Themistokleových a Perikleových, oněch dvou státníků, v Athenách zajisté největších do co věhlasu politického a co do velikosti státních směrů, kteříž princip

demokratický a zároveň moc i slávu Athen dovršili na stupeň, na němž ovšem ani demokracie ani moc udržeti se nemohly; jen sláva nikdy nezahyne. Aischylos nechtěl ani onoho náramného a násilného napnutí všech sil k rozšíření a udržení nadvlády Athen nad Helladou, ani té demokracie krajně. A právě se zase horlivý jeden přívrženec Perikleův, Ephialtes, zasazoval, poslední takřka hradbu konservativního a aristokratického ducha sbořiti - *Areopag*. Obor činnosti, práv a moci tohoto ústavu byl velmi rozsáhlý a ani určitě a pevně ustanoven, jakož se také neřídil ve všem určitou a pevnou normou. Nebyl totiž jen soudem nad těžkými zločiny, jako vražda, žhářství, travičství, velezrada, rušení náboženství, nýbrž měl taktéž jako římský censorově dozorství nad mravy a kázní občanů, nad jich živností a spořádaností, a nad vychováváním mládeže; přihlížel k řádné správě v obci a k úřadování; ano i sněmy byly pod jeho pravomocností, mohlť

19

zakročiti proti návrhům, ježto se mu zdály býti nezákonné aneb škodlivé blahu obecnému. Sbor, jemuž taková moc svěřena byla, měl v sobě ale obsahovati jádro všeho občanstva, muže nejvýtečnější a ve všem bezúhonné. Dosedali do něho jen archontové, na jejichžto úřadování poškrvny nebylo nalezeno, o čemž ovšem *Areopag* sám rozhodoval. Důstojnost byla celoživotná. Tím se v něm zachoval starý kořen, a nebylo snadno, aby se do něho byli dostali ihned živlové moderní politiky. Měl býti ústav tento jako těžištěm a záštitou konservativní v pohyblivém živlu demokratickém, a seděli v něm zajisté nejvíce mužové těch náhledů politických, k nimž se Aischylos přiznával. Ústav takový byl ovšem anomálií v tehdejší demokracii Athenské, a záměr Ephialtův musel se potkati s prospěchem. Moc *Areopagu* se velice sklíčila; v jaké míře se to stalo, o tom nemáme dosti určitých zpráv. Taktéž je chronologie událostí tehdejších velmi zmatena, nevíme tudíž, zdali tenkrát, když se Eymenidy provozovaly, Ephialtova novota již provedena byla aneb zdali se teprve připravovala. To ale je nade vši pochybnost, že Aischylos svou trilogií o zachování velebného ústavu se zasazoval, avšak marně. Básníka věnčili, politika zavrhl. Perikles umřel, nastal Kleon, přišlo vojsko Spartanské a s ním třicet tyrannů, tisíce občanů bylo zavražděno a vyhnáno, Sokrates vypil číší rozpučkovou - a pak byl také *Areopag* zase restaurován, ale Atheny nikdy více.

Spory a záští stran politických a jitrění myslí dosáhly v onom boji o *Areopag* v Athenách nejvyššího stupně. Šlechetný a o vlast vysoce zasloužilý Kimon úsilně se zasazoval o vztýčení zase velebného a se zbožnou úctou druhdy slaveného ústavu, a byl proto od demokracie ostracismem z vlasti vypovězen; avšak i Ephialtes, bořitel *Areopagu*, padl rukou vražednou.

*

20

Když si představíme tuto divou houři vášní politických, kteráž tenkrát v Athenách zuřiti musela, nabudou teprve mnohá slova básníka v Eymenidách pravého významu a důrazu, a můžeme si také vyložit, proč Aischylos vlast svou opustil. Padl Kimon, tuť ovšem Aischylos, též takový aristokrat a reakcionář v očích

demokracie, nemohl milého pobytu v Athenách míti. Nebyl ale velký náš básník zarytým přívržencem strany konservativné; o tom dává jiný politický vztah v Eymenidách krásné svědectví. Jako vůbec všickni konservativní živlové v Helladě přirozeným směrem k Spartě Inuli, taktéž i v Athenách, a přičiněním této strany byla odsud poslána Spartanům pomoc proti pobouřeným helotům. Výprava tato ale vzala nemilý konec, a demokracie Athénská, nabyvši tím podnětu a posily, vstoupila v nejužší přátelský spolek s Argem, oním nejuhlavnějším a nejkrutějším nepřítelem Sparty, což ovšem konservativné straně muselo býti nanejvýše odporné. Argos ale bývalo druhdy vlast a říše Orestova, a jak krásnými a nadšenými slovy naráží Aischylos v Eymenidách právě na toto přátelství, od něhož zajisté velký prospěch pro svou vlast očekával. Jiní přívrženci jeho strany ale až k zradě vlasti se Spartou se milkovali.

* *
*

Dotknuvše se nejdůležitějších věcí, ježto se nám zdají býti nejnutněji potřebné k porozumění naší tragoedii, musíme doložiti, že majíce na zřeteli obecnost vůbec vzdělané, ale nikoliv snad takové, ježto se zvláště klassickými studii zanáší, jen o povrch těchto předmětů velmi rozsáhlých zavaditi jsme mohli a vždy více ze stanoviska nynější vzdělanosti moderní. Co se náboženské stránky týče, brán hlavně ohled k ethické podstatě a k ideám, ježto v mythologické části naší tragoedie se zrcadlí.

21

Budiž nám dovoleno ještě několika slovy o překládu se zmíniti.

Nevzal jsem při překládání za základ jednoho textu, nýbrž dovolil si mezi různými čteními vybrati to, kteréž se mi zdálo býti nejlepší; v celku ale držel jsem se více textu obecného, než vzdálenějších hojných variantů a oprav z domyslu, jimiž kritika filologická textu, jež bohužel filologa často právě k zoufání přivesti může, pomoci se snažila. Všickni posud známi rukopisové pocházejí totiž z jediného, tak nazvaného Medičeského; a ten psán je písařem ne právě umělým a opraven korektorem, jež mnoho z domyslu proměnil, aniž toho vždy poznamenal. Kdož zná ráz ducha Aischylova a jeho mluvy, ježto by při nejlepším textu náramné obtíže v řádném jemu porozumění činily, může posouditi, jakou zkázu text vzíti musel a jaké obtíže nyní poskytuje. Jsouc v něm záhady mnohem četnější a těžší, než u kterého koliv básníka řeckého, a velká jich část bude vždy vzdorovati vši učenosti a bystrosti filologické. Při překládání užil jsem čtvera textů: Glasgovského, Schützova, Wellauerova a Dindorfova; k tomu jsem hledal rady a pomoci u G. Hermanna, K. O. Müllera, Schoemanna a Ahrensa (Didotovo vydání, v Paříži r. 1842); Hartung, jehož jsem také při ruce měl, nebyl mi nic platen. Kde toho nevyhnutelně bylo potřebí, vyložil jsem v poznámenáních na konci, čím jsem se při tom neb onom místě řídil. Proti posavadnímu a nás obyčejí přeložil jsem i lyrické části (chory) veršem přízvukným. Tylo části antické tragoedie zpíval chor s průvodem hudby, tancuje při tom. Dle mého mínění měly by se tudíž vlastně rýmem neb zvuknou assonancí přeložiti, kdyby nám tím býti měly, čím byly starým Hellenům. Časomíry jsem proto

neužil, poněvadž se mi nezdá, aby dvou docela různých principů metrických v jednom a témže díle se

22

užívalo. Přízvuk ale považuji za princip metrický, jenž v novo- a středověkém básnictví novějších národů výhradnou platnost má, a měl ji v živé literatuře i u nás *vždy* a posud ji má. 4) Časomíra byla u nás *vždy* jen zvláštností a mistrností filologickou. Ačkoliv

4) Novější důkladnější badání o metrice důležitost a vážnost přízvuku teprve jak náleží pojalo. Výteční znalcové pronesli ne bez důvodu ten náhled, že i u Hellenů prvotním a původním momentem řeči vázané byt *zdvih*. *Apel* (Metrik I. 480) odvozuje původ hexametru z dvou přízvuchých Ithyphalliků na způsob asynartetského verše Saturnského u Římanů. Bylo staré podání, jež Herakleides Pontský zachoval, že jak hexameter tak i jambický trimeter z třikráté volaného *IHTAIAN* povstal, což tuším jen vyložit lze, když se k přízvuku ohled bere. Jakou moc posud *zdvih* v nynějším textu Homerově má, jest vůbec známo, a měl zajisté ještě větší, než tolika kritiky spraven byl. V obřadových zpěvích starohellenských též nebylo časomíry: Velký znalec těch věcí *Lobeck* praví (Aglaoph. II. 853): Poesin sacram neque olim legibus metricis (totiž časomíře) inserviisse, neque nunc adstrictam teneri. V národních písních měl přízvuk zajisté velkou váhu. Zachovalo se nám ovšem z toho oboru jen málo zbytků, avšak i v těch to lze pozorovati, na příklad v písních: *ΠΟΥ ΜΟΙ ΤΑ ΡΟΔΑ* etc., aneb: *ΑΑΕΙ ΜΥΑΑ ΑΑΕΙ* etc. Již Maximus Planudes nalézal v starých písních pohřebních stopy verše politického.

U Římanů jest věc ta mnohem zřejmější, a nyní skoro již vůbec za pravdu se uznává, že časomíra z Řecka do Říma přinešena byla. Saturnského verše nelze časoměrou postihnouti, ovšem ale *zdvihem*. V písních národních vládne přízvuk, na příklad v potupných písních, jež vojáci na Julia Caesara zpívali. Právem tvrdí znalcové metriky, že básnílkové křesťanští, kteříž pobožné písně latíně přízvukem skládali, jen k prvotnímu živlu národnímu se vraceli.

23

z té duše si vážím výtečných našich překladů časoměrných, musím se přece k těmto zásadám přiznávat i vyznati, že nevím, zdali možno český verš časoměrný tím přirozeným způsobem, jak se skutečně vůbec u nás mluví, čísti, aby uchu tím byl, čímž je original, zvláště když se v překladu přísně nešetří týchž *zdvihů* (*arsis*, přízvuk). Ty byly a budou *vždy* právě živým abych řekl duchovým momentem v mluvě, kdežto délka i v antickém verši z velké části jen hudebním momentem byla. Žádati pak od jazyka, aby ke všem zvláštnostem kteréhokoliv jiného jazyka úplně přilnul, je zajisté velká křivda jemu činěná, neboť není to nic jiného, než žádati, aby svého samostatného a pevného rázu zvláštního neměl.

Pronáším toto mínění, ne snad abych se domníval, že nezvratnou pravdou jest; vydávám je toliko za své subjektivné přesvědčení. Řídil jsem se přízvukem, poněvadž jsem překládal Eymenidy proto, aby předůležitý živel antického umění dramatického do *živé* literatury se dostal; filolog bez toho nepotřebuje překladu. Kdo toto moje stanovisko uváží, promine mi v chorech těch několik odchylek od metra originálu. Proto jsem také při překládání co možná hleděl k přirozenosti, šetře při tom ovšem největší věrnosti. Znalcové mluvy tragiků Hellenských vědí arci, že Aischylos více od obecné mluvy vzdělanců Athenských se odchyluje než Sophokles

a Eyrripides, že zde a tam k epické mluvě se přichyluje, dorismy a archaismy přiměšuje. Tohoť ovšem překladatel nápodobiti nemůže.

Co jsem o scenické části v závorkách připojil, zakládá se na studiích rozsáhlejších; mnohá věc ale je posud sporná. Vyskytají se v tom ohledu v Eymenidách zvláštnosti, jichž v té míře v žádné tragoedii Hellenské nenalezáme, Není v nich na příklad ani

24

oné jednoty místa ani času, o kteréž v krasovědě tolik jednáno bylo. Jevišťe je totiž z počátku v Delphech a pak v Athenách a tu dle velké k pravdě podobnosti na dvou místech - na Vyšehradě (Akropolis) a na Chlumci Areově. To jsou ale věci malicherné; důležitější je, že chor v Eymenidách je osobou jednající v plném smyslu toho slova, kdežto v tragedii Hellenské dle duchaplného vyrčení krasovědce více jen jako divákem ideálním bývá.

Konečně vidím ještě toho potřebu, abych podotknul, že Hellenská jmena a názvy v původní formě uvádím, ačkoliv vím, že by v latinské mnohemu běžnější byly, na příkl. *Cimon* místo *Kimon*. Proti svému náhledu neznamenal jsem ale dlouhé samohlásky řeckých slov; činil jsem tak dílem z příčin typografických, dílem proto, žeby obecenstvu jmeua jako *Athéné*, *Orestés* proti návyku byta.

K naznačení řeckých písmen a εεαε užil jsem latinského způsobu jích vyjádření, totiž *th* a *ph*, aby se přidech jejich označil. Kdož ale navykl na příkl. čísti *Ateny* a *Delfy*, má konečně právo k tomu, ačkoliv Hellen tak nevyslovoval. Písmenu εεznačím všude také českým *y*, na příkl. *Hybris*, tedy důsledně i *Eymenidy*, ponechávaje každému, aby to a podobná slova četl dle svého způsobu: *Aimenidy*, *Efmenidy*, *Evmenidy*, *Eümenidy*, *Ömenidy*, *Eumenidy* a t. d. Hellen bez pochyby jinak vyslovoval, nebť znělo εεv celku, vyjímajíc různosti nářečí. Dle největší k pravdě podobnosti prostředním zvukem, jako velmi jemné a temné *ü*, v dvouhlásce více k onomu, samo o sobě více k tomu se blížíc. Našeho a latinského *v* a *f* Hellen neměl.

Eymenidy.

Tragoedie Aischylova.

OSOBY:

Pythias, věstkyně.
Apollon.
Orestes.
Duch Klytaimnistry.
Chor Eymenid.
Athene.
Průvodnice.

(Tragoedie tato provozovala se spolu s *Agamemnonem* a *Choephorami* a s dramatem satyrským *Proteem* r. 459 před Kr. v Athenách. Aischylos dostal první cena.)

Jeviště v Delphech.

(Před chrámem Apollonovým; z předsíňe vystoupí **Pythias**, věstkyně, oděna v dlouhé řasné roucho bez pasu, na hlavě má věnec vavřínový a v ruce berlu.)

Věstkyně.

Nejprvé z bohů velebím svou modlitbou
Praporokyni Gaiu; po ní Themidu,
Jež druhá po matce, jak stará praví zvěst,
Zde sídlela v té svatyni; a třetí pak
Ji v úděl měla, samoděk ne nucena, 5
Dci jiná matky Země, Phoibe Titanka,
Jež v dar ji dala k narození Phoibovi,
Jenž od Phoiby se takto zove příjmením.
Tenť pleso opustiv a Delská úskalí,
I příplav k blahosplavným břehům Pallady, 10
Sem v tuto přišel vlast, k těm sídlům Parnasským.
Slavným ho velebíce vedou průvodem
Hephaista synové, mu dráhu klestíce
A nevlídnou tu zemi vlídnou činíce.
I vele slaví ho, an přichází, ves lid, 15
I slaví Delphos kníže, vlastí těchto pán.
Zeys pak, um svatý jemu vloživ do mysli,
Ho čtvrta na stolec za věštce posadil;
A prorokem jest Zeysa otce Loxias.
Ty bohy vzývám proslovem své modlitby; 20
Pak velebena buď mi Pallas Předchrámská,

A nymphy ctěny v jeskyni skal Korykských,
 Kde ptactva milý byt a bohův přítulek;
 I v tom že kraji Bakchos vládne, vzpomínám,
 Co v čele Bakchantek zde válčil onen bůh, 25
 A Pentheu jak zajíci smrt nastražil.
 Též Pleistu zřídla, svatou Poseidona moc,
 A svrchovanou Zeysa vzývám velebnost;
 I na stolec již sedám boží věstkyně.
 Buď nad předešlé tento vstup mi požehnán 30
 Vším blahem! Kdož jste přítomni tu Hellenů,
 Dle usouzení losu vstup, jak káže řád.
 I budu věštiti, jak sám Bůh povelí.

(Vejde do chrámu, za malou chvíli vyděšena vyběhne.)

Ó! hrůza říci, hrůza očím spatřiti;
 Ven z domu Loxiova mne to vyhnalo, 35
 Že omdlévajíc kroku vzpřímit nemohu;
 I spěchám rukama, ne nohou hbitostí.
 Stařenka zděšená je nic, je dítě zas. -
 Do věnčeného vkročím nitra svatyně,
 I člověka v něm uzřím, bolům ohavu, 40
 An prose za milost se stolce drží; krev
 Mu kane z rukou, vytasený drží meč
 A olivovou štíhlorostlou ratolest,
 Širokým rounem ověčenou bedlivě,
 Tož vlnou bělounkou; tak pravím skutečně. 45
 A kolem muže toho zástup úžasný
 Spí ženštin, na posvátné stolce usednuv.
 Ne ženštiny, což pravím, nýbrž Gorgony,
 A přec ne zcela rovny Gorgon postavám;
 Kdys obraz oblud zřela jsem, jak po hodech 50
 Se sápo Phinea; ty však jsou bezkřídly
 A červy - pohled hnusný každým způsobem.
 Jak chrápou smrtonosným dechu supáním,
 A z očí šeredná jim kane otrava;

Pak úprava, v té ani v bohů svatyni, 55
 Ni pode střechu lidskou slušno vstoupiti.
 Lidu jak zástup ten jsem nikdy nezřela,
 A sotva můž se chlubit zem, že bez pohrom

To plémě živí, aniž želí péče své.
Však ostatní rač toho domu hospodin 60
Sám opatřiti - velemocný Loxias;
Neb lékař-prorok jest-; i věštec z přízraků,
A všechněm jiným svatý domu očistce.
(Věštkyně odejde.)

(Chrám se otevře a je viděti Oresta bledého, s vlasy zcuchanými, an omphala se drží; kolem leží Eymenidy spíce, počtem patnácte. Apollon a Hermes stojí vedle Oresta, vyvedou jej ze středu Eymenid.)

Apollon.
Nikdy tě neopustim, vzdy co ochrance
Ti stanu po boku i v dálce meškaje, 65
A vrahům tvým nebudu nikdy milostiv.
Viz tuty vzteklíce, jak jsem je upoutal,
Ve spánek upadly jsou děvy ohyzdné,
Ty staré, šedé roby, s nimiž nedruží
Ni bůh, ni člověk, ani šelma divoká. 70
Jsouť po strach zlosynům a proto bytují
V zlých temnotách tam ve hlubinách Tartaru,
Všem lidem ohava i bohům v Olympu.
Však uprchni a nezmalátni na mysli,
Až tebe stíhat budou světem širokým, 75
Tě prchlíka po bludných dráhách pozemských,
Po širém moři, po ostrovech v proudu vln.
I neumdlévej takovouto strasti štván,
Než přišed v město Pallady, tam usedna
Obejmi v náruč obraz její prastarý. 80
Tuť soudce naleznem a slova úkojná
Na vinu tvou a vymyslíme prostředky,

30

Abysi docela byl zbaven drastí svých;
Neb já ti velel vraždit tělo matčino.

Orestes.
Můj Hospodine! křivdy páchat neumíš; 85
Dle moci své buď péče o mne pamětliv,
A síla tvá mi bude spásy rukojmě.

Apollon.
Měj důvěru, strach neopanuj mysli tvé! -
(K Hermovi.)
Ty bratře rodný, krvi otce jednoho,

Ó Herme! střež ho, buď mu, zač tě vzývají, 90
Buď jemu průvodcem a mého svěřence
Jak pastýř ved'! Sám Zeys tvůj svatý chrání řád,
Když blahým průvodem se ujme smrtelných.

(Hermes odejde s Orestem; Apollon vkročiv do chrámu zmizí. Stín Klytainmestřin v orchestře se povznáší k thymeli a mluví odsud k Eymenidám.)

Klytaimnestra.

Ó spěte, běda ! - Což vás spících. potřebí?
Tak nectnou křivdu u ostatních zemřelých 95
Mně činíte! ó ovšem vražednice jsem,
A ani pod zemí mne hanba nemine,
I zohavena bloudím; avšak pravím vám:
Já k oněm tamo příčinu mám největší; -
Tak straně trpěla jsem od svých nejdražších, 100
A ani jeden bůh se pro mne nehněvá,
Jež skolena jsem rukou vraha matčina.
Hle! vizte tyto v srdci rány od něho;
Neb ve spaní toť duch váš jiskří očima,
Však za dne zrak váš tupý slídit po lidech. 105
Jak mnohé ode mne jste pily oběti,
Bezvinné litby, neopojné lahůdky,
A tiché body jsem vám v noci strojila

31

Na krbu, v dobu, s žádným bohem společnou.
Toť všecko od vás vidím nohou šlapáno. 110
Hle! on vám prchnul, jako jelen utíká,
Ze sítě nastavené hbitě vyskočil,
A po vás ohlíží se s velkým posměchem.
Ó! slyšte, mluvím pro své duše spasení,
A rozmyslete se podzemské bohyně! 115
Vás volá sen, já Klytaimnestra volám vás !
(Chor stená.)
Ó stenej ! a ten prchhnuv dále utíká;
Můj vrah má ochrance, jen já jich postrádám!
(Chor stepá.)
Spíš pevně, nemáš nad mým hořem útrpnost,
A vrah ti prchá, Orestes, tvůj, matky vrah!
(Chor kvílí.)
Jen kvil a spi! nuž proč se rychle nevzchopíš?
Což jinou práci máš, než hoře páchatí? 125
(Chor kvílí.)
Sen se mdlobou se spikly, mocní spojenci,

A hroznou drakyni vší síly zbavily.

(Pronikavé kvílení. Eymenidy volají ze spaní.)

Eymenida I. 130
Chyť ho, lapni!

Eymenida II.
Chyť ho, lapni!

Eymenida III.
Pozor!

Klytaimmestra.

Ve spánku stíháš zvěř a hřmotíš jako pes,
Jenž péče o svou práci nikdy nenechá!
Co činiš? Vstaň! Nedej se mdlobou podmanit
A nezapomeň muky spánkem zlenilá.

32

Své srdce zaslouženou hanou potrestej. 135
Toť jako osten bodá mysl rozšafnou.
Nuž krvelačným dechem za ním burácej.
útroby mu spaliž žárem plamenným,
Žeň za ním, umořiž ho honbou opětnou!
(Zmizí)

(Náčelnice choru Eymenid vyskočí se stolce a budí nejbližší družku.)

Náčelnice Eymenid.

Vstaň! procitni! .lít zbudím tu, ty onu tam! 140
Spíš? Vstanu! zapud' rychle spánek od sebe,
Ať zvíme, zdali oblud s námi nezahrál,

(Eymenidy procitnuvše v divokém zmatku těkají, některé se hned z chrámu řítí; vášnivé zpěvy a pohyby jednotlivých Eymenid.)

Strofa I.

1. Dvě Eymenid.

Běda! družky ó! Potkalo hoře nás!

2. Dvě Eymenid.

Jak mnohou strast jsem snášela, vše ješitno !

3. Dvě Eymenid.

Bolestné strasti jsme strádaly, běda nám!
Ó žal překrutý ! 145

4. Dvé Eymenid.
Ze sítě uskočila, uprchla nám zvěř.

5. Dvé Eymenid.
Sen sklíčil nás, zmařil nám dobrý lov.

Protistrofa I.

1. Dvé Eymenid.
Synu Zeysův hoj ! zloděj jsi schytralý !

33

2. Dvé Eymenid.
A mlád jsa v prach jsi šlapal šedé bohyně. 150

3. Dvé Eymenid.
V ochranu svatou vzav člověka bezbožce,
Trýzeň rodičů.

4. Dvé Eymenid.
Nám vraha matčina jsi ukradnul, jsa bůh.

5. Dvé Eymenid.
Kdož taký čin schválil by za právo?

Strofa II.

6. Dvé Eymenid.
Ta hana trpká, jež mne ve snu dostihla, 155
Jak osten mne bodla od jezdce
Vražený v útrobu;

V nitru ňader, v nitru srdce
Musím mučitele bič,
Katana litého 160
Trýzeň tu krutou, překrutou snášeti.

Protistrofa II.

7. Dvé Eymenid.
A toť nám činí novější ti bohové,
Nad právo vše zpupně vládnouce;
Zbrocen je v krvi trůn
U paty a u temene,

A posvátný země střed
Na sobě nese hle!
Vražedné krve poškvřnu ohavnou!

Strofa III.

Náčelnice 1. polochoru.

Svůj oltář, věštče! zhyzdil jsi a poškvřnil
Samoděk, samochtě

170

3

34

Prorockou svatyni svou;
Smrtným přes zákon božský jsi úctu vzdal,
A rušil řád pradávných Moir.

Protistrofa III.

Náčelnice 2. polochoru.

Ač mně jsi ukřivdil, přec toho nespasíš,
Kdyby i v Hades prch`
Nedojde spasení tam;
Krvavý klatce jest, zastihne hlavy té
I pod zemí zas nová msta.

175

Apollon

(vystoupí ze svatyně lukem ozbrojen).
Ven! velím vám, hned z chrámu mého ustupte!

180

A opusťte mi svatyni tu prorockou,
Sic bělolesklý, okřídlený tento had
Tě stihne, mrštěn zlatotkanou tětivou,
Že bolestí zas vysoptíš krev zčernalou,
Chuchvalce chrlíc, jež si z vražed lokala.

185

Vám nesluší zde u svatyně meškati,
Než tam, kde právo stěcí, oči loupací
Kde vražda, plodu maření aprznění,
Kde vykleštěnímrzké, údů srubání,
Kde kamenování a na kůl vrážení

190

Se žalným kvílí úpěním! Nuž slyšíte,
Pro jaké hody, ježto vám jsou lahůdkou,
Jste bohům v mrzkosti. A všechna podoba
To jeví. Takým příšerám by slušelo
Jen v doupatech lvů krvolačných bydleti,
Ne meškat blízko věštiště - ta ohyzda.

195

I prchněte a bez pastýře těkejte,
Neb kdož by z bohů taký brav měl v libosti!

(Chor mezi řečí Apollonovou vešel s jeviště do orchestry.)

35

Náčelnice sboru.

Nuž poslyš také nás teď kníže Apollo!

Ty nám snad ovšem nejsi spoluvinen tím,

Než všecko spáchav sám jsi samovinen vším!

200

Apollon.

A kterak? Rci! slov lhůtuchci ti prodloužit.

Náčelnice choru.

Ty's věštil cizinci, by matku zavraždil!

Apollon.

Já věštil mu, vzít pomstu za otce. Což víc?

Náčelnice choru.

A potom v ochranu jsi vzal tu čerstvou krev!

Apollon.

Do chrámu svého jsem ho poslal k očištění.

205

Náčelnice choru.

A nás, jež jsme mu průvod daly, hanobíš?

Apollon.

Jeť domu mému na ujmu tvé vkročení.

Náčelnice choru.

Tak nám to velel řád a povinnost.

Apollon.

Ký řád to? Pochlub se svým krásným úřadem!

Náčelnice sboru.

My vrahy matek vyháníme z domova.

210

Apollon.

A což i ženy, kteráž chotě skolila?

Náčelnice choru.

Tuť nevraždila vlastní ruka rodnou krev.

*

Apollon.

tak zneuctíváš, za nic vážíš svatý slib,
 Jež Zeys a svrchovaná Hera žehnají?
 I Kypridě se rouháš slovem takovým, 215
 Z níž smrtelným se rodí nejmilejší slast!
 Jeť usouzení svaté – lůžko manželské,
 I nad přísahu jde dle řádu šetřeno.
 Když oddáláš, an ti se vraždí vespolek,
 Jich netresceš a v hněvu po nich neslídíš; 220
 Tož pravím, bez práva že stíháš Oresta.
 Však vidím, kterak pro to rozzuřena jsi,
 A ptrně jak neseš ono mírněji.
 Co právem tu, rozřeší Pallas bohyně!

Náčelnice 1. polochoru.

Od toho muže neupustím nikterak! 225

Apollon.

Nuž stíhej ho a čiň si lopot ještě víc!

Náčelnice 2. polochoru.

Mé důstojnosti neurážej řečí svou!

Apollon.

Té důstojnosti tvé bych nechtěl nositi.

Náčelnice choru.

Ač velikým se zveš před trůnem Zeysovým,
 Já přec, kdež matky krev mne k pomstě ponouká, 230
 Chci štváti muže onoho jak lovkyně.
(Chor kvapem odejde)

Apollon.

Já ale ochráním a spasím svěřence,
 Neb hrozný byl by u lidí a bohů hněv,
 Kdybych jej z ochrany své zradil samoděk.
(Odejde do chrámu.)

Proměna jeviště.

(Chrám Palladin na Vyšehradě v Athenách, otevřený, v něm oltář s jejím obrazem. Orestes, bez Herma, pádí snad proti obyčeji celým prostorem orchestry nahoru na jeviště k oltáři, a usedna u něho obejme kolena bohyně.)

Orestes.

Atheno vládkyně! na rozkaz Loxiův 235
Přicházím, milostivě přijmiž vinníka;
Již není klat, již ruka čista od krve,
A obroušena, setřena je poškvřna
Již v domech jiných, na lidnatých hlučnicích;
An přes moře a širou zemi prchal jsem, 240
Jak velel Apollonův rozkaz prorocký;
I přicházím v tvůj chrám a k tvému obrazu;
Zde pomeškám a vyčkám soudu skončení.

(Chor přichází kvapem v tlupách jednotlivých, zůstane v orchestře.)

Náčelnice choru.

Hoj, dále jen! Toť stopa jeho patrně.
Jen sleduj po radě té němé zrádkyně. 245
Jak vyžel hbitý po raněném jelenu,
Tak slídíme i my po krve krupějích. -
Již lidomornou lopotou má útroba
Jen zípá; všechn světa kraj jsem přeštvala,
I přes moře bezkřídlym letem pádila 250
Jej stíhající, za žádnou lodí pozadu. -
A tady je, zde kdesi stoulen skrývá se;
Pach lidské krve se tu na mne usmívá.

38

Zpěvy choru.

Náčelnice 1. polochoru.

Semo hled', tamo hled'!
Kolem vše prohlédni! 255
By tajně neprchnul
Bez trestu matky vrah!

Náčelnice 2. polochoru.

Hle našel zas záštity!
Přitulen k obrazu nebeské bohyně
Státí chce k soudu za ruce krvavé. 260

Náčelnice choru.

Toť nikdy nebude! krev matky ze země
Se nezčerpá, běda ó!

Rozlita v prachu je zmařena na věky.

Náčelnice 1. polochoru.

Však za ni odplatíš, vylokám za živa
Červený z údů mok napasu na tobě 265
Dosyta nápoje se hnusopitného.
Za živa vysmahši tě Hades uvrhnu,
Abys za muka vraždy matčiny nesl trest.

Náčelnice 2. plochoru.

Tam uhlídáš, kde ze smrtelných rouhal se,
Kdo proti bohu se prohřečil, na hostu, 270
Na drahých rodičích,
A odplaty jak dochází dle zásluhy.

Náčelnice choru.

Neb velikým jest Hades soudcem smrtelných; 275
V země hlubinách
Vpisuje v ducha dsky na vše dohlíží.

39

Orestes.

Jsemť v škole strastí vyučen a poznal jsem
Již očist mnoho, vím kde sluší mluvit,
Kde mlčeti. V té ale době rozhodné
Mně ozvati se velel moudrý učitel.
Již spí krev prolitá, již uschla na rukou, 280
A škvrna matkovraždy se mne smyta jest;
Neb čerstva ještě u oltáře Phoibova
Jest zmizela očistnou selat obětí.
A dlouhá bylaby hned od počátku řeč,
S kým tovaryštvem neškodným jsem obcoval; 285
Neb stárna čas vše očišťuje zároveň.
I pročez čistým rtem tu vzývám pobožně
Athenu, vlasti této mocnou vládkyni,
By na pomoc mi přispěla. A bez zbraně
Tak získá mne, mou zem a lid Argeiský 290
za věrné ve všem přívržence na věky.
Nuž pakli mešká v krajích země Lybické
U brodů vod Tritónských, svého rodiště,
Zde trůníc aneb zbrojnou nohou kráčeje
Svým věrným na pomoc; či pakli přehlíží 295
Pláň Phlegraiskou jak chrabrý pluků řadatel,
Ó! přispěš – neboť slyší bůh i zdaleka –
A budiž spásou mi od viny všeliké.

Náčelnice choru.

Ni Apollon, ni Athenaiy svatá moc
Tě nespasí! než bídne zhyneš opuštěn, 300
Ni věda víc, kde v srdcích radost bydlívá,
Má pastva bezkrevná, můj vymořený stín!
I neodpovídáš, mým slovem pohrdáš?
Mně vykojen jsi, mně jsi v oběť zasvěcen,
Ne skolen na oltáři, nýbrž živá krm. – 305
I uslyšíš hned píseň na se klatebnou.

40

Předzpěv.

Náčelnice choru.

Již zaveďme chor svůj, anoť se nám
Píseň strašlivou
Zazvučit ráčí a ohlásit,
Jakýmto řádem družina naše 310
Smrtných osud spravuje.

Náčelnice 1. polochoru.

Jsmet' náhlého práva milovny;
Kdož ruce čisty
Od škvřny zachoval
Tohoť nikdy náš nestihne hněv,
Bez pohrom putuje životem. 315

Náčelnice 2. polochoru.

Kdož ale jak ten, zlosyn rouhavý,
Krvavé ruce ukrývá,
Ihned co svědkyně vražděných
Vstanouce řádné oprávkyně 320
Krve jemu se ukážem
(Chor se byl mezi tím seřadil.)

Zpěv a průvody choru.

Strofa I.

Polochor I.

Matko, jež's mne porodila
Živým mrtvým na pomstu,
Uslyš mne, ó matko Noci!
Čest mou zhyzdil Letin syn.
Prchlíka mně vyrval, 325
Očistu propadlou
Za matku vražděnou. –

Nad proklatou obětí
Zavzní píseň: srdcelomná,

41

Běsoplodná, děsorodná – 330
Svátečný zpěv Erynek –
Duši svírá, bezvartytný
Srdce sžírání člověku.

Protistrofa I.

Polochor II.

Všeodolná Moira v úděl
Předla nám ten věčný řád: 335
Stíhati, kdož poškrvnil si
Ruce vraždou krvavou,
Stíhati až klesne

Do hrobu, nezbaven
Klateb i pod zemí. – 340

Nad proklatou obětí
Zavzní píseň: srdcelomná,
Běsoplodná, děsorodná –
Svátečný zpěv Erynek –
Duši svírá, bezvartytný 345
Srdce svírá člověku.

Strofa II.

Polochor I.

Když nás matka porodila,
Byl nám řád ten usouzen;

Bohův ale dotknouti se

Naším rukoum bráněno. 350

Nejsme hostem hodů jejich

Ani zdoby účastny

Roucha bělostkvoucího;

Neboť jsme si zvolily

Domů překot, kdyžto v rodu 355

Svár domácí přátel skálá,

Za vrahem tuť skočíme

42

A jej sebe bujaršího
nad krví čerstvou shladíme.

Protistrofa II.

Polochor II.

Přílice tak ušetřiti 360
Zeysa touto lopotou,
A svou pomstou dovršiti
Bohův prázdeň blaženou.
Nechodíme s nimi v soudu,
Nebť Zeys v krvi zbrocené 365
Plémě naše hnusivé
Ze svých síní vyloučil.
Než my letmo přikvačíme,
Pádnou nohou zaskočíme
Uprchlíku matný běh; 370
Údy se mu potácejí –
Klesá padá tíhou běd.

Strofa III.
Polochor I.
Hrdě lidská pýcha

K nebesům se vypíná
Avšak s hanbou v prachu
Mizí, v nic se nerozplývá, 375
Když my černorouché
V choru nohou divokém
na něj ženem útokem.

Protistrofa III.

Polochor II.

Padá, ani neví
šíleností žalostnou,
tak jej obestřela
Ohavnost kol hustou tmou.

43

A jak nočním temnem

Rod a dům ves pokryt jest,
Hlásá mnohostonná zvěst. 380

Strofa IV.

Polochor I.

Tož jsem já, v mstě obratná,
Cílů svých se neminouc,
Hříchů nezapomenouc,
Neuprosná smrtelným;
Bez pocty a odplaty 385
Bohů vzdálená svůj koním řád,

Slunce svít kde nezakmit
A kamž dráhou propastnou
Stejně kruto vidomí i slepí jdou.

Protistrofa IV.

Polochor II.

Kdo se z lidí nechvěje,
Kdo se hrůzou nelekne, 390
Když mou klatbu zaslechne,
Kterouž Moiry od bohů
Svěřily mně k výkonu?
Prastarý jak jest můj rád, má čest;
Úhonám nepodléhám,
Byť i v země hlubinách 395
Stan svůj měla v bezeslunných temnotách.

(Athene vystoupí)

Hlas volající z daleka jsem slyšela,
As u Skamandru v držení jsem brala zem,
Již knížata a vojevůdci Achaiští

44

mi z kořistí svých v úděl bohatý 400
Jsou zasvětili s příslušenstvím na věky; -
Dar vybraný to Theseovým zplozencům.
I odtud spěchám nohou neunavenou,
Bez křídel letíc, Aigidy klín rozdmuvši
A k vozu bujná připřáhnuvši hříbata. 405
Však novou společnost tu vidím v zemi své!
Mne neleká, přec ale oku nadivno. -
A kdože jste? Obou se táži zároveň,
Jak cizince, jenž sedí při mém obrazu,
Tak vás, k nimž nikdo z tvorů nemá podoby, 410
Ni bohyně, jichž oko božské spatřuje,
Ni žádná mezi smrtelnými postava.
Však bližní z nesličnosti kárat, ošklivo,
I proti právu jakož i vší slušnosti.

Náčelnice choru.

Vše krátkým slovem věz, ó dcero Zeysova! 415
Jsmeť pramateře Noci děti strašlivé,
A klatbami nás zovou v sídlech podzemských.

Athene.
Rod váš mi znám i nazvisko i příjmení.

Náčelnice choru.
Věz také úřad náš a naši důstojnost.

Athene.
Chci věděti, když se mi poví zřetelně. 420

1. Eymenida.
My vrahy lidské vyháníme z domova.

Athene.
A kdeže vrahu cíl a konec útěku?

45

2. Eymenida.
Kde žádná radost více není souzena!

Athene.
A takovou i toho plašíš honitbou?

3. Eymenida.
Vždyť odvážil se býti vrahem matčiným. 425

Athene.
Snad hněvu jiné vyšší mocnosti se bál?

4. Eymenida.
Kdež osten, jenž by k vraždě matky ponoukal?

Athene.
Dvě strany jste; toť teprv toť teprv úpolovičná řeč.

5. Eymenida.
Však přísahu ni přijme, ni nám uloží.

Athene.
Chceš raději právem slynout, než je konati. 430

6. Eymenida.
I kterak? Pouč nás svým hojným věhlasem!

Athene.
Což nepravé, toť nezvítězí přísahou.

Náčelnice 1. polochoru.

Nuž vyšetři a rozřeš právo právo bez křivdy!

Athene.

Toť tedy na mne vynášíš pře té rozsudek?

Náčelnice 2. polochoru.

Tak jast! Čest vzdávám tomu, kdo cti hoden jest.

435

46

Athene (k Orestovi).

Což se své strany na pravíš cizinče?

Svou vlast mi nejdřív jmenuj, rod a osudy

A potom braň se proti tomu nařknutí;

Když důvěřuje v právo své jsi usednul

U mého obrazu a střežeš oltář můj

440

Dle svatých řádů ochranných, jak Ixion.

Na vše to odpověz mi slovem upřímným!

Orestes.

Atháno vládkyně! nejdříve z posledních

Slov tvých chci odejmouti starost velikou.

Již nejsem v klatbě, a již není ohavy

445

Na té mé ruce, jež tvůj obraz objímá.

I svědectví ti za to povím veliké.

Jeť právo, aby v nemluvnosti trval vrah,

Až od muže, jenž zná se v krve očistě,

Zaň oběť krvácí hovádka ssoucího.

450

Toť dávno tak již v domech cizích sňata jest

Má kletba krvavou a litou obětí.

Té péče, pravím, tím jsi tedy zbavena.

Můj rod a vlast pak, jaké jsou, teď ještě věz!

Jsem Argeian, a otce mého dobře znáš –

455

Hrdinských plavců vůdce Agamemnona,

S nímž z kořene jsi zbořila hrad Iliův.

Tenť zhynul bídně, když se domů navrátil;

Nebť matka má se srdcem černým zrádkyně

Ho zavraždila, sití lstivě spletenou

460

Jej sevřevši – a lázeň vraždy svědkyně.

Já ale vrátiv se – byv před tím vyhnancem –

Tu skolil, jenž mne zrodila – toť přiznávám,

A vraždou pomstil otce drahého.

Však společně tím vinen také Loxias,

465

Jenž osten muky srdci mému zvěstoval,

Pakli že toto na vinnících nespáchám.

I rozsud', zda jsem jednal po právu či nic!
 Při zcela na tě vznáším, tobě vzdávám se.

Athene.

Věc vážnější, by ze smrtelných kdo ji směl 470
 sám rozsouditi; nepřísluší ani mně
 V té prudkohněvné vraždě pravdu rozřešit,
 An v chrám můj, ovšem očištěn a neškoden
 jsi přišel hledat ochrany. Žeť úhona
 Již s tebe snata, v město své tě přijímám. 475
 Jsouť však i tyto osud těžko odvratný;
 A pakli vc této při se minou s vítězstvím,
 Tuť odejdou, a jed ze zášti vychrlí
 Na tuto zem – tož žalostný a těžký mor.
 Tak věc se má; i oba tady podržet, 480
 I oba s křivdou poslat pryč mi nemožno.
 Že pak ta věc tak daleko již dospěla,
 Chci vyvoliti vražed soudce přísežné
 A řád ten stanovím na všečen příští čas.
 Vy ale sobě svědectví a důkazů 485
 I přísah vyhledejte právu na pomoc.
 Já vybrat půjdu jádra ze svých občanů,
 By při tu rozsoudili podlé svědomí,
 Šetříce přísah, žádnou v mysli nepravost.

(Odejde.)

Zpěv a průvody choru.

Strofa I.

I. Polochor

Překotem ted' dávných práv 490
 Klesne řád, pakliže
 V soudu s vinou ohavnou
 Matky vrah zvítězí.
 Takový zločinu snad
 Veškeré lidstvo vzpouří vespolek; 495

48

Mnoho hoře a krvavých ran
 Rodičům hrozí v příští čas
 Od rukou dětí bez pomsty.

Protistrofa I.

II. Polochor.

Náš pak, lidsoslídívých

Vzteklíc hněv dále již
 Zločin stíhat nebude.
 Vraždám všem průchod dám!
 Hlásaje bližního strast
 Pátrat pak bude mnohý sem a tam
 Po úlevě a spáse těch muk,
 Avšak jen léky jalové
 Ješitno bídák poradí!

500

505

Strofa II.

I. Polochor.

Nikdo potom nevolej,
 Stíhnut ranou osudu,
 S hlučným nářkem v slova ta:
 „Ó! kde jsi
 Pomsto, trůne Erynek!“
 Tak hned otec, hned tak máť,
 Rukou dětskou trýzněna,
 Hořce zahořekuje;
 Nebť se sesul práva chrám.

510

515

Protistrofa II.

II. Polochor.

Blahát často hrůza jest,
 Stále v duši sídlit má –
 Dozorkyně nad srdcem.
 Prospíváť,
 V kázni žíti se slzou;

520

49

A kdož bázní nižádnou

Nevykožil srdce své, -
 Člověk národ zároveň –
 Kterak může právo ctít?

525

Strofa III.

I. Polochor.

Ani žíti bez kázně,
 Ani v mrzké porobě
 Nevoliž!
 Právě jen míře slávu a moc
 Bůh jest udělil,
 Jinák vládna jinakým.

530

Pročež vhodné slovo dím:
Z rouhavého pžřepychu
Rodí se ihned hřích,
Ze srdce však zdravého 535
Obih přežádoucí,
Přemilostná blaženost.

Protistrofa III.

II. Polochor.

Nuže tedy pravím vám:
Ctěte práv a oltáře!
Nikdy pak 540
Užřevše zisku nešlapte jich
Nohou bezbožnou!
Neboť pomsta čeká vás,
A ten konec - všeho pán.
Pročež v bázni pobožné 545
Rodiče v úctě měj,
A jenž mile zavítá
S věrou pod tvou střechu -
Host - buď tobě posvátný.

4

50

Strofa IV.

I. Polochor.

Kdož nenucen, z pudu srdce spravedliv,
Blahať nepostrádá, 550
Moc žádná ho zcela nezahubí;
Kdož zločinec ale zpupný, rouhavý,
Vše míchaje v mētež bez práva,
Tenť brzo plachty spustí pod jhem 555
Násilí, až mu bouře vztek
Zdrcené stěžně zachvátí.

Protistrofa IV.

II. Polochor.

I na pomoc hluché volá v zápasu
Marném prostřed víru;
A vysměje bůh se odbojníku, 560
An vidí ho pokorného v nezlomných
Tu neštěstí vazbách . Neznikací, -
Loď blaha jeho na věky se
O skálu práva troskotá; -
Neželen zhyne, neplakán. 565

(Chor odejde.)

Proměna jeviště.

(Příkrý skalnatý pahorek v Athenách, jmenem *Areiopagos* [chlumek Areův]; starcové Athenští, Athenou vedeni, přicházejí a zasedají po straně jeviště. Oltář, na němž kamínky k hlasování, a stůl s osudím.)

Athene.

Zahlesni hlásný, poříd' v lidu pořádek!

A pronikavá trouba - - Tyrhenská

Ať dechem lidským naplněná oživne

51

A přehlučný svůj hlahol lidu objeví!

Již úplně je shromážděna porota,

570

A ticho tudíž, aby město veškero

Můj rád na věkův věčné časy slyšelo,

A vy též, by se právo řádně našlo.

(Troubení a volání hlásného. Vše se pořádá. Apollon se objeví Orestovi po boku.)

Náčelnice choru (k Apollonovi).

Což tvé jest, tím si vládni, kníže Apollo!

Což ale činit jest ti s věcí touto? rci!

Apollon.

I svědčit přicházím - neb muž ten v ochraně

jest chrámu mého a co host v něm požívá

Práv svatých, pak jsem jemu z vraždy ořistcem -

I k soudu stojím zároveň, neb vinu mám

I já z té matkovraždy.

580

(K Atheně.)

Avšak zahaj soud,

Jak sama znáš, a přived' právo k průchodu!

Athene (k Eymenidám.)

Vy máte slovo! A tím zahájen jest soud.

Ať tedy půhon, máje slovo prvější,

Nás o případu tomto řádně poučí.

Náčelnice choru.

Ač mnoho nás, přec krátká bude naše řeč.

585

Ty ale odpovídej slovo na slovo!

I. Eymenida.

A nejdřív pověz! zavraždil jsi matku svou?

Orestes.
Zavraždil! Tohoť nezapírám nikterak.

*

52

2. Eymenida.
Toť dokonán již jeden ze tří zápasů!

Orestes.
Nech chlubných řečí, neb jsem ještě nepadl. 590

3. Eymenida.
A nyní vypravuj, jak jsi ji zavraždil?

Orestes.
Ó řeknu! Prořal krk jsem mečem taseným.

4. Eymenida.
Na čí to radu, neb na čí domluvu?

Orestes (na Apollona ukazuje).
Na jeho božské slovo; sám to dosvědčí.

5. Eymenida.
Že prorok k vraždě matčině tě ponoukal? 595

Orestes.
A posud nelaji přec svému osudu!

6. Eymenida.
Hned jinak promluvíš, až soud tě zachvátí

Orestes.
I doufámť! z hrobu pomoc pošle otec můj.

7. Eymenida.
Jen na zemřelé, vrahu matky, spoléhej!

Orestes.
Lpí na ní dvojí ohavnosti úhona. 600

8. Eymenida.
A kterak to? Dej poučení soudcům svým.

Orestes.

Mně otce zavraždila vraždíc manžela.

9. Eymenida.

Ty´s ale živ, jí vražda vysvobodila.

Oresates.

Proř ji jsi nestíhala ještě živoucí?

10. Eymenida.

Nebyla choti soukrevná, ježž zavraždila.

605

Orestes.

A cože já jsem téže krve s matkou svou?

11. a 12. Eymenida.

A což tě nevykojila pod srdcem svým?

Chceš vrahu, zapřít matky krev tu nejdražší?

Orestes (k Apollonovi).

Ted' vydej svědectví a dolíčení ved',
Ó Apollo! zda právem jsem ji zavraždil;
Neb přiznáváme, že jsme skutek spáchali,
Však zdali spravedlivou v duchu mníš tu krev
Či nic, to rozsud', abych jim dal odpověď.

Apollon.

I mluvím k vám, Athenin soude velebný!
Po pravdě čiré, prorok jsa vám neselhu;
A nikdy nehlásal jsem s trůnu věštího
Ni muži, ženě, ani městu jakému,
Než co mi velel Zeys, můj otec v Olympu;
A znát se učte toho práv avyřší moc,
I následujte vůle otce věčného;
Nebť nad přísahy svatost ještě Zeysa moc.

54

Náčelnice choru.

Tu věštbu Zeys, jak pravíš, tobě udělil,
Bys vnuknul Orestovi mstít krev otcovu,
A úcty k matce za nic sobě nevážit?

Apollon.

Jeť jiná věc, když zhyne urozený muž,

625

jenž slávou stkví se žezla bohem daného –
A od ženy to, ne snad v bitvy lomozu,
Tož lukem Amazonky dalekostřelným –
Ne tak! slyž Pallas a vy, jenž tu sedíte,
By hlasem svým jste rozhodli u věci té – 630
Než z boje an se vrací, blažen úspěchem
Dost šťastným v celku; - ona s plesem vítá ho,
A lázeň jemu chystá, v ní pak rozestře
Naň roucho, lstivým nekonečným pletivem
Ho zrádně upoutá - i chotě zabije. 635
Toť hrdiny, jak vám tu pravím, byla smrt,
Onoho praslavného lodí vojvody.
A takto jsem ji vylíčil, by rozjitřil
Se lid, jenž ustanoven při tu rozsoudit.

Náčelnice choru.

Smrt otcovu výš cení cení Zeys dle řeči tvé, 640
A sám přec otce spoutal - Krona šedého.
Což není řeč tvá tomu právě na odpor?
Vás беру za svšdky, že jste to slyšeli.

Apollon.

Ó! příšery ty hnusné, bohům ohavy!
Okovy rozvázati lze; jeť pomoc tu 645
A velmi mnoho k vybavení prostředků;
Jak ale jedenkrát krev lidskou vypilprach,
Tuť po smrti pak z mrtvých vstání žádného;
Na tomůj otec zaříkadel nestvořil,
Jenž jinak vládne vším a světem nahoru 650
A dolů otáčí, aniž se udýchá!

55

Náčelnice choru.

Hleď toho hájit před soudem, by vyváznul,
Jenž matky soukrevnou krev na zem vycedil!
Tenť v Argu by měl bydlet v domě otcově?
Kdož jeho připustí k oltářům národu? 655
Kdož z kmenovců mu podá vody svěcené?

Apollon.

I pravím ti a poslyš pravdu mojich slov:
ne matka dítěti, což jejím zove se,
je rodičem - jen pěstí vsetý zárodek;
Muž sám je rodič - ona jako hostu host 660
Jen chrání plod, tož pakli bůh ho ušetří.

I přivedu vám svědectví na slova svá. –
Lzeť otcem býti bez matky; hle na blízkou
Máš toho důkaz – dceru Zeysa v Olympu,
Jež vypěstěna není ve tmách života; - 665
A taký plod nižádná z bohyň nezrodí!
Já ale Pallado! seč bude síla má,
Tvůj národ a tvé město slavně zvelebím.
I toho jsem ti poslal v chrámu ochranu,
By po čas veškerý ti věrným setrval, 670
A ty jej za spojení svého získala
I s potomstvem. A tak to budiž na věky,
A věrná zůstaňtež i pozdní kolena.

Athene.

Již soudcům velím, aby podle svědomí
A práva hlas svůj dávali; - dost řečněno! 675

Náčelnice choru.

My samy vylučily střely veškeré,
A očekáváme, jak spor se rozsoudí.

Athene.

Co činit mám, bych ušla vaší úhoně?

56

Náčelnice choru (k soudcům).

Již víte to, co víte! Svatě přísahy,
Hlas dávající, v srdci šetřte, přátelé! 680

Athene.

Můj rád a zákon poslyš, lide Attický!
Jenž poprv nad krví jsi soudil prolitou.
neb trvat má i příště v lidu Aigeiském
A na věky ta slavná soudní stolice,
Ten chlumeček Areův, to sídlo Amazon 685
A tábor, kamžto z nenávisti k Theseu
Jsou přišly válečně a novohradý hrad
Ten věžatý tím vzdorověžím sklíčily,
Je zasvětivše Areu, zkad příjmení
Té skály: „Chlumeček Areův“. Zde úcty cit 690
A sestra jeho bázeň zdrží občany
Všech nepravostí, ve dne v noci zároveň,
Pakli že sami řádu neznovotáří
Zlou záplavou. Kdož vodu jasnou zakalíš
Si bahnem, nenalezneš potom nápoje. - 695

Ni v bezvládí ni v poddanosti živu být
 Si volíž občan rozšafný, toť radím vám,
 A z obce nevypud'ítež zhola hrůzu vši!
 Kdož ze smrtelných žije v kázni bez bázně?
 V té svatě úctě, zákonů se bojící, 700
 Váš kraj a město mocnou hradbu ochrannou
 Mít budou, jaklých nemá člověk nižádný,
 Ni ve Skytech ni v Pelopových krajinách.
 A soud ten nepřístupný mrzké zištnosti,
 Ctný, na zlé hněvný, bdící nad snem občanů, 705
 Vám za záštitu vlasti mocnou stanovím.
 A toto napomenutí svým občanům
 Na všechn příští dávám čas. – Již povstaňtež
 A dejte hlasy své i právo rozsud'íte,
 Svých přísah zbožně šetříce. – Toť slova má! 710

57

(Soudcové, jeden po druhém, vstavše jdou k oltáři, berou hlasy a dávají je do osudí na stole.)

(První soudce dává hlas.)

Náčelnice choru.

A nám pak, těmto hostům v zemi žalostným,
 Tou radou jsem vám, křivdy nijak nečiňte!

(Druhý.) Apollon.

A já vám velím: v bázni ctěte věštbu mou
 I Zeysovu a nezbavte ji ovoce.

(Třetí.) Náčelnice choru.

Do věcí krvavých se třeš, což nejsou tvé; 715
 I zůstaneš-li, nepověštlíš posvátně.

(Čtvrtý.) Apollon.

Snad také otec můj se minul s moudrostí,
 Když Ixiona z první vraždy očistil?

(Pátý.) Náčelnice choru.

Jak's pravil! Pakli ale nyní nedojdu
 Svých práv, toť zase zem tu těžce navštívím. 720

(Šestý.) Apollon.

Ty u všech bohů, nových jak i dávnějších,
 Jsi v povržení. Moje bude vítězství!

(Sedmý.) Náčelnice choru.

I domě Pheretově totéž spáchal jsi,
Přemluviv Moiry, nesmrtnost dát smrtelným.

(Osmý.) Apollon.
Což nepravost, těm dobročinit, kdož mne ctí,
A zvláště pak, když potřebují pomoci? 725

58

(Devátý.) Náčelnice choru.
Ty dávný řád jsi zhubil práv a zákonů,
A lstivě prabohyně vínem opojil.

(Desátý.) Apollon.
Až ihned v soudu propadneš, toť budeš pak
Jed soptit, avšak nepřátelům neškodný. 730

(Jedenáctý.) Náčelnice choru.
Že takto v prach mne šlapeš, jinoch stařenu,
Nuž přece počkám, abych soud ten slyšela,
Jsouc na váhách, zda na tu zem se hněvat mám.

(Dvanáctý.) Athene.
(bere též hlas, ale nedává do osudí).
Jeť na mně teď při rozřešiti konečně.
Nuž tento hlas zde Orestovi přiložím! 735
Nebť nebyla to matka, jež mne zrodila,
I mužstvo ve všem z celé duše velebím,
Ač sňatku zamítám; jsemť zcela otcova;
A ženy smrt výš nijak vážit nebudu,
Jež zavraždila muže, domu ochrance. – 740
Orestes zvítězí i hlasů rovností.
Než ihned hlasy vysypejte z osudí
Vy soudcové, jimž úřad tento přísluší!
(Hlasy se počítají.)

Orestes.
Ó! Phoibe vládce! jak se zápas rozsoudí!

Náčelnice 1. polochoru.
Ó! Noci černá, matko moje! pohleď sem! 745

Orestes.
Bud' smrt mne čeká aneb světlo života!

Náčelnice 2. polochoru.

Nás plahočení bídné aneb další čest.

Apollon.

Nuž řádně hlasy spočítejte, přátelé!

A nepravosti při rozřadu střežte se.

Hlas jeden, schází-li, žal velký způsobí,

750

A padne-li, můž' spásou vztýčit celý rod.

Athene.

(přistoupivši k oltáři.)

Muž tento viny krvavé je vyproštěn,

Neb rovný jesti počet hlasů obojích.

(Přidává svůj hlas.)

(Apollon zmizí.)

Orestes.

Ó Pallado! ó rodu mého spáso Ty!

Mne, země otné zbaveného, v domov zas

755

Jsi uvedla! I řekneť mnohý z Hellenů:

Muž Argejský zas bydlí v zboží otcovském;

Bylať mu Pallas pomocí a Loxias,

I třetí všemohoucí onen ochranc,

Jenž slitovav se nad osudem otcovým

760

Mne spasil, ač ty viděl matky oprávce.

Jáť ale vlasti té a tvému národu

Na všechn příští věkův věčný čas

Zde přísahám, an v domov svůj se ubírám:

Nemá sem nikdy vojevůdce vlasti mé

765

Co nepřítel se blížit s kopím ostřeným,

Sic já pak sám, byť dávno ležel ve hrobě

Ty, kdož mou svatou přestoupili přísahu,

Vším neštěstím byl trestal a vším nezdarem;

Jim v cestu kladl strach a hrozná znamení

770

By sami litovali svého podniku.

Však budou-li vždy ctít to město Pallady,

60

Je zvelebovat zbraní věrných spojenců,

Tuť teprvé jim budu milým příznicem. –

I sláva Ti, a tobě lidu v městě tom!

775

Bud' nepřátelům neodolatný tvůj boj,

A vítězná i spásonosná vždy tvá zbraň!

(Odejde.)

(Chor v divokém rozjitření.)

Zpěv choru.

1. Eymenida.

Běda! bohové vy mladiství! řád prastarý
V prach šlapete; mně z rukou jste jej vyrvali.

2. Eymenida.

Jsem znectěna, já nešťastnice těžcehněvána, 780
Hanba! v zemi té!

3. Eymenida.

Ha! hoře za hoře!
Ze srdce na zem krápěje zkázy
Vysrším, z nichžto se 785
Lišej bezlistý, hluchý,
Ha pomsta! po polích rozleze,
Morovou ránu po kraji roznese.

4. Eymenida.

Já stenám? Což činit mám?
V posměch jen lidu jsem 790
S nesnesným žalem svým!

Více Eymenid.

Běda nám nešťastným,
Nám dcerám Noci
Znectěným, ztrýzněným!

Athene.

Slyš slova má, i nenes toho žalostně!
Ty´s nepodlehla, řádně rovnohlasý soud 795

Byl vynešen, což nijak tobě k potupě.
Vždyt od Zeysa tu byla skvělá svědectví,
A kdož sám věštbou radil, sám též svědkem byl,
Že za ten čin Orestes nemá příkoř nést. 800
Tož na zem neuvaluj záští těžkého,
I nehněvej se, neúrody nezplozuj,
A moronosných nevychrluj krápějí,
Ni krutou na osení spálu žíravou.
Jáť velebně a slavně tobě slibuji
Zde v zemi skrýš a sídlo, jak se přísluší: 805
Na skvoucích stolcích u oltářů potrůníš,

Vší úctou veúbena od mých občanů.
(Chor trvá v divokém rozjitření.)

Zpěv choru.

1. Eymenida.

Běda! bohové vy mladiství! řád prastarý
V prach šlapete; mně z rukou jste jej vyrvali.

2. Eymenida.

Jsem znectěna, já nešťastnice těžcehněvána, 810
Hanba! v zemi té!

3. Eymenida.

Ha! hoře za hoře!
Ze srdce na zem krápěje zkázy
Vysrším, z nichžto se
Lišej bezlistý, hluchý, 815
Ha pomsta! po polích rozleze,
Morovou ránu po kraji roznese.

4. Eymenida.

Já stenám? Což činit mám?
V posměch jen lidu jsem
S nesnesným žalem svým! 820

62

Více Eymenid.

Běda nám nešťastným,
Nám dcerám Noci
Znectěným, ztrýzněným!

Athene.

Vás nikdo neznectil! Tož v hněvu přílišném
Té země nečintež tak lidem ohavnou! 825

I já u Zeysa platím! Ale nač těch slov!
Vždyť z bohů já jen o klíčích vím od komnat,
Kde blesky jeho pod pečeti zamknuty.

Však není třeba jich. Ty libě poslechni,
A na zem jazykem nesoptiž rouhavým 830
To símě, zmar a hoře všemu plodící;

I utiš buřnou vlnu hněvu divého,
Se mnou-li obytsdílet chceš a božskou čest.

Až hojně prvotiny v oběť dostaneš
Z té země za dítek a sňatků blahý zdar, 835
Tuť teprvé mým slovům budeš žehnati.

(Chor posud rozjitřen.)

Zpěv choru.

1. Eymenida.

Já to mám trpěti!

2. Eymenida.

Já šedá stařena pod zemí bydleti
Znectěna, zhyzděna!

3. Eymenida.

Hněvem a vztekem na všecko soptím!

840

4. Eymenida

Ó běda! ó hanba!

5. Eymenida.

Jaká to muka
Útrobu hlodá!

6. Eymenida.

Matko Noci! Slyš můj hněv!

Náčelnice polochoru.

Lest bohů vítězná úcty mne zbavila,
Mne starou vládkyni
V niveč již uvrhla!

845

Athene.

Hněv tobě odpouštím, vždyť mnohem starší jsi,
A proti můžeš být též mnohem moudřejší;
Však také mně Zeys rozum dal nechatrný. –

850

Až v jinokmenný přijdeš kraj, tuť teprvé,
Toť předpovídám, po té zemi zatoužíš.

neb větší čest a oslavu mým občanům
Proud času přinese, a sídla slavného

855

Bys tady měla v domech Erechtheových,
Jsouc ctěna žen a mužův zbožným průvodem,
Jak bys jich nedosáhla v jiném národu.

Tož nemetej v té vlasti zhoubu v jinochy –
Svár krvavý, jenž vlastní sápa útrobu,

Jak něsný zuří v opojení bezvinném.

860

I nepopouzej srdce jako kohouty,

A v občanech mých neuhostiž Area,

Boj v lůně rodu, mezi sebou zuřící.
Bud' za hranicí válka i ta nejbližší;
Tam po oslavě divá touha zaplaniž, 865
Ne ale po bitvách na vlastním dvořišti.
Toť sobě vyvoliti můžeš ode mne,
A blažíc blažena i blahoslavena
V té zemi, bohům nejmilejší, úděl mít.

64

(Chor posud rozjitřen.)

Zpěv choru.

1. Eymenida. 870
Já to mám trpěti!

2. Eymenida.
Já šedá stařena pod zemí bydleti
Znectěna, zhyzděna!

3. Eymenida.
Hněvem a vztekem na všecko soptím!

4. Eymenida
Ó běda! ó hanba!

5. Eymenida. 875
Jaká to muka
Útrobu hlodá!

6. Eymenida.
Matko Noci! Slyš můj hněv!

Náčelnice polochoru.

Lest bohů vítězná úcty mne zbavila,
Mne starou vládkyni
V niveč již uvrhla! 880

Athene.

I neustanu tobě radit prospěšně,
Bys nikdy neřekla, že od mne, od mladší
Jsi starší bohyně a od mých občanů
Ztafd byla nehostinně, nectně vyhnána.
Nuž pakli svaty tobě Peithy velebnost 885
A slov mých sladká moc i líbá chlácholnost,
Tož zůstaneš; a kdybys zůstat nechtěla,

Tuť bez práva bys na to město vrhala
Své zášti a svůj hněv a zkázu na ten lid,

65

Nebť volno jest ti v požehnané vlasti té 890
Mít právem sídlo, velebena na věky.

Náčelnice choru.

Atheno kněžno! sídlo jaké slíbíš mně?

Athene.

Vší strasti prázdné, blažené; jen přijmi je!

Náčelnice choru.

A přijmu-li je, jaká úcta čeká mne?

Athene.

Dům žádný blaha nedospěje bez tebe. 895

Náčelnice choru.

I způsobíš to, abych měla takou moc?

Athene.

Kdož tebe uctí, tohož blaho povznesu.

Náčelnice choru.

A dáš mi rukojemství na veškeren čas?

Athene.

Vždyť lze mi neslibovat, čehož nesplním!

Náčelnice choru.

Tvá slova kojí mne, již hněv můj ustává. 900

Athene.

A sídlíc v zemi té což získáš ctitelů!

Náčelnice choru.

Již tedy rci, jak těmto vlastem žehnat mám?

Athene.

Cožkoliv k vítězství a blahu prospívá,
vše dary z rosy mořské, z lůna zemského,

5

I s nebes výše – blahoslunně dýšících 905
 Pak větrů vanutí té zemi poskytat,
 A plodů zemských, skotů hoj, i všečen zdar
 Té vlasti uštědřovat nikdy neustaň,
 Ni od ochrany plodů v lůně matčině. 910
 Vše rouhače pak do kořene vyhubiž,
 Neb milují, jak bdělý poupat ochránce,
 Jen plémě spravedlivé chránit úrazu.
 Toť péče tvá; - já ale v muže-vražedném
 A slavném boji setrvám, bych vítězné 915
 To město oslavila navždy u lidí.

Zpěv choru.

Strofa I.
 Pallady přijmu bydlo hostinné,
 A tím městem nezhrdám,
 Jež si všeho-vládce Zeys
 I Ares za hrad bohů zvolili, 920
 Za záštitu oltářů,
 Klénot bohů v Helladě.
 Požehná mu milostně
 Modlitba a věštba má:
 Ať všeho blaha hoj a překyp obihu 925
 Z lůna země vyvábí
 Jasnostkvoucí slunce lesk.

Athene.

Toť pečlivá o blaho občanů svých
 Činím, ana ty kruto uprosné
 Bohyně mohutné tady uhostím;
 Neboť jim dáno vládnouti vesměs 930
 Osudem smrtelných,
 A kdož hněvu těch strašných propadl,
 Nevíť, odkud ty rány života.
 Ano hříchové předků dají ho

67

Do rukou jim, a záhuba mlčky 935
 Hlučného chvastače
 V divokém hněvu rozdrťí.

Protistrofa I.

Chor.

Nikdy nevaň zkáza stromy-hubivá –

Tu svou milost hlásám vám –
Spála, poupat otrava 940
Miň se země obvodu;
Nikdy hlíza bezplodná
Neořiplaz se žalostně;
Ale bravy tyjící
Hojně s jehňat dvojčaty 945
Živ země v pravý čas, a za hor poklady
Často bohy dárce
Žehnej šťastný nálezce.

Athene.
I poslyš to města ochranu!
Což vám uštedřit chce, 950
A velkáť je moc Eriny svaté
Jak i v Olympu tak i pod zemí;
Osud smrtelných nezvratnou mocí
Zřejmě spravuje, tomu zpěvy a ples
Tomu sklíčený 955
Život a slzavý udílí.

Strofa II.

Chor.

Mužů síly bujaré
Nemař osud předčasný;
Dívčinám pak líbezným
Blahý život smanzelem 960
Dejte toho vládkyně

*

68

Moiry, mocné bohyně,
Rodné sestry matčiny,
Oprávkyně zákonů,
V každém domě sídlíce,
V každou dobu pílíce 965
K spravedlivým odplatám,
Převelebné svaté bohyně!

Athene.

Z blaha, ježto mé zemi milostně
Uštedří, z duše se
Raduji; oči velebím Peithiny, 970
Že mi jazyk a ústa řídila,
Ukojit jejich odpory kruté.

Avšak vládl tím Zeys, výmluvných bůh;
A má šlechetná
Snaha vítězství dojde na věky. 975

Protistrofa II.

Chor.

Divoké vzpoury vztek,
Nenasytný neštěstím,
Nikdy v městě nezuříž!
A nikdy žíznivý prach,
Napiv se krve občanů, 980
Zběsilou pomstou

Po vraždě odplatné
Ve městě nepráhníž!
Láskou láska se odměň,
Jedna buď mysl vlasti v zdar, 985
Jedna buď v zášti za vrahy;
Toť lék smrtelným na mnohou strast.

Athene.

Jak mysl rozumná laskavých slov
Cestu nalezne!

69

Hle z hrozivých tváří těch občanům mým 990
Vidím vznikati osoh veliký;
Pakli ty laskavé vezdy laskavě
V úctě budete mít, tuť město a zem
Neklamným právem
Řídíce slávou se zastkvíte. 995

Strofa III.

Chor.

Sláva ti, sláva! v blahobytném obihu,
Sláva lida Attický!
Blízek Zeysa sídlící,
Milý milé Partheně,
V pravou dobu věhlasný; 1000
Pod perutí Pallady
Otec Zeys ti požehná!

(Mezi posledním zpěvem vystoupily kněžky Palladiny a služky chrámové s pochodněmi)

Athene.

Sláva i vám! Již kráčejič napřed

Do vašich komnat cestu vám ukáží
Při svaté záři tohoto průvodu. 1005
Jděte a mezi obětí velebnou
Schylte se v skryš svou podzemskou; zkázy vši
Chraňte tu zem a veškeré blaho i zdar
Pošlete městu k vítězství slavnému!
Provod' již nové susedky své, 1010
Osado synů Kranaových!
Směřuj jen k blahu
Úmysl blahý občanů mých.

70

Protistrofa III.

Chor.

Sláva vám! Sláva! To pozdravení opětné
Všechněm volám v obci té! 1015
Bohům jakož smrtelným
V slavném městě Pallady!
Ctíce moje susedství
Nebudete nikdy lát
Losům svého života. 1020

Athene.

Z té duše chválím slova toho žehnání!
A již pak v lesku světlonosných pochodní
K těm Hada říším podzemským tě provodím
S mou čeledí, jež pobožně tu ostříhá
Můj obraz. Pojd' již zřítelnice veškery 1025
Té vlasti Theseovy! slavná družino:
Vy děvy, ženy a ty stařen průvode,
Oděny v purpurové roucho svátečné,
Jim k úctě chopte zářících se pochodní,
By laskavě to vlasti družstvo hostinné 1030
Vzdy jevílo se v losech lidu blažených!

(Průvod; v čele Athene se svými kněžkami aslužkami chrámovými; pak soudcově Areopagu, vedouce Eymenidy.)

Chor průvodnic.

Kráčejte domů velebné vládkyně!
Pranoci děti stařícké!
V plesavém průvodu.

Náčelnice.

Blahořeč zbožný průvode! 1035

Chor průvodnic.

V pravěkých země skrýších a hlubinách
Sláva i úcta čeká vás
S žertvou a modlitbou.

Náčelnice.

Blahořeč lide veškerý!

Chor průvodnic.

Laskavy a zemi milostivy
Beřte se cestou, velebné bohyně!
V radostné záři pochodní planoucích!

1040

Náčelnice.

Zahlahol v písňě jasot a ples.

Chor průvodnic.

V smír oběť dávej v pochodní záři
Občan vzdy vám; Zeys vševidoucí
Tak to jest s Moirou usoudil.

1045

Všickni.

Zahlahol v písňě jasot a ples.

Výklad.

Jeviště představuje svatý obvod (temenos) chrámu Apollonova s hájem vavřínovým, jež zdroj Kassotis zvlažoval. Mimo množství soch a budov (na příkl. pokladnic) stál tu právě před vchodem do chrámu oltář, na němž se denní oběti Apollonovi přinášely, pak vlk z kovu ulitý na znamení smíru, jakéhož tu vrah u vyhnanství bloudící dochází. Chrám, krásná a nádherná stavba Dorská s průčelím z Farského mramoru o šesti sloupech, obsahoval tři části: předsíň, síň chrámovou a *svatyni* (nepřístupnou, adyton). V této hořel na oltáři věčný oheň, stála zlatá socha Apollonova a nacházel se pověstný *omphalos* (pupek), bílý kámen, podobný slaměnému oulu, jež Hellenům střed zemského kruhu znamenal. Jenu po stranách byli dva orlové ze zlata na památku, že se tu sluli oni dva orlové, jež Zeys od východu a západu světa zároveň byl vyslal. Kámen tento pokryt byl *pletenci* z *vlny*, jakož vůbec hojně *věnce* vavřínové všude visely. Ze svatyně vedla chodba dolů do vlastního *věštiště*, a sice nejdříve do malé předsíně, z pěti ohromných balvanů vystavené, a pak do jeskyně, kdež ona rozsedlina v zemi se nacházela, z níž rozčilující páry vystupovaly. Právě nad ní stál *věští stolec*, pověstná ona třínožka, mající nahoře otvor na způsob kotle (holmos). Na něj zasedala *věstkyně* a páry soustředěné na ni dorážely. Účinek jejich byl strašný. Oči věstkyně se jiskřily; vlasy ježily, ústa pěníla a křečovitě je-

73

kem a stenáním vyrážela jednotlivá nesouvislá slova, jež kněží, ovšem jen sami přítomní, bedlivě znamenali a spořádaně obyčejně ve formě hexametrické vydávali. Věstkyně musela být *přes 50 let stará*, osoba nevzdělaná a z rodu nízkého; kněží ale byli z pěti nejpřednějších rodin šlechtických a vysoce vzdělaní. Věštiště toto bylo nejsvětější místo v Helladě a nejdůležitější ústav její náboženský. Ve všech věcech vážných a záhadných, zvláště v takových, ježto se ústavy a politiky týkaly, hledali zde rady všickni státové hellenští, ano s jistými výminkami také cizí; ústav tento řídil po celé Helladě rozsáhlou a předůležitou kolonisaci do všech končin tehdejšího světa, taktéž stavbu silnic a mostů, a byl zároveň archivem, pokladnicí ano bankem všehellenským, středem blahočinne Amphiktyonie Delphské a nejčistšího kultu náboženského v Helladě - kultu Apollonova. Jak ohromný byl, dosvědčuje jeho jmění. Páčilo se na 10.000 talentů (asi 21 milionů rak. č.), kdežto ale tenkrát zlato nejméně pětkrát tak velkou cenu mělo, jako nyní. Původ jeho kryje se v šeru předhistorickém, a ještě v 4. stol. po Kr. se zde věštilo. O výtečném jeho řízení svědčí nade všecko nevývratně to, že takové působení měl u národu tak genialního a skoumavého, a při tom tak bystrého a pohyblivého, jakým Hellenové byli.

Nyní stojí stodola a chlév na místech, kdež druhdy velkolepý a svatý ústav býval.

Okolí chrámu jest velebné a velkolepé. Vůkol panuje svaté ticho, neboť vysoko na svahu horstva Parnasského, ježto lesy pokryto, propastmi rozerváno; četnými srázemi a ohromnými skalami amphitheatrálně do oblak se vznáší, stály v těsném údolí na strmících skaliskách chrám onen a pod ním městečko Delphy, naplněny chrámy, sochami, drahými a krásnými dary,

74

jež mysl zbožná sem byla věnovala. Na dráze k chrámu Apollonovu stála svatyně *Pallady* (tudíž *Předchrámská*), v, níž se zlatý štít, od krále Kroisa, a zlatá socha, od města Massilie věnované ukazovaly. V pozadí se vypínají do říše věčného seněhu dva vrcholy hory Parnassu, z nichžto jižní, Lykoreia nazvaný, *Zeysovi* zasvěcen byl. Pod ním jest velká jeskyně *Kórikys* *), kdež podnes pobožná vzývání *Pana* a *Nymph* se čtou. Množství dravých ptáků krouží tu tichým letem vysoko v povětří. V těch místech odbývaly se hlučné obřady k oslavě *Bakchově*, jenž na svém vítězném tažení s nadšenou a opojenou družinou *Bakchantek* i sem přišel. Král Thebský *Pentheys*, jenž divokému plesu hojných a rozjařených ctitelkyň tohoto boha brániti chtěl, byl od nich v šílené výtržnosti roztrhán. Tu vzniká bystřice *Pleistos*, roklinou Delphskou do říše *Poseidonovy*, do zálivu Krisaiského spěchající. Slavný pramen Kastalský, nad chrámem Apollonovým ze skalné škuliny se valící, několika prahy s výše 200 stěv. do něho padá:

V. 1. Aischylos neuvádí krvavého boje Apollonova s drakem Pythonem o věštiště Delphské. Tato zmínka byla by rušila onen posvátný smír, jimž tragoedie začíná a pak také končí. Svaté místo dědictvím a darem z držení jednoho božstva k druhému přichází. Nejdříve je měla *Gaia* (Země), dcera Chaosu (prasměsice), první sebevědomá božská bytost, kteráž tudíž i *budoucí* věci věděti musela. Mimo to bylo věštiště Delphské v skutku také *zemské*, neboť z lůna země vystupovaly páry věštkyň rozčilující, a místo, kdež vůle a usouzení božské ve věštkyňi vdechnuto bývalo, taktéž pod zemí bylo. *Gaia* ale porodila *Urana*

Kdož by se urážel formou „*Korykských*“, kteréž jsme v překladu užili, čti *Korykských*.

75

(*Nebe*) a z něho pak *Titanský* rod bohů. Mezi ně náleží také *Themis*, zosobený věčný řád a pořádek práv a zákonů, jžto ovšem taktéž ustanovení a usouzení božská jsou, ale lidskému duchu ve své bytosti pravé a vnitřní se tají a toliko věštbou se zjevují. *Themisteyein* znamená tudíž dávat 1) zákony a 2) věštby. Avšak musí se člověčenstvu i zjevovati *pravda božská* a vůle *boha svrchovaného*, kterýž vším vládne nejvyšším duchem sebevědomým a vůlí svrchovaně svobodnou. Věštiště Delphské tudíž dostala v úděl jiná *) *Titanka, Phoibe* (Jasná, čistá), kterážto za předchůdkyňi nejvyššího proroka Apollona považovati se musí, jimž dle názoru Hellenského zjevování božské dovršeno jest. *Phoibe* porodila *Asterii* (Hvězdná) a *Leto* (Ukrytá), kteroužto poslední si vyvolil svrchovaný bůh *Zey*s za matku svého nejpřednějšího

syna, jenž prostředníkem mezi ním a člověčenstvem, zvěstovatelem jeho vůle, smírcem a spasitelem všechněch jest, na nichž poškrvna lpí a jež kletba tíží. Po krutém pronásledování a velkých bolestech jej matka porodila (na ostrově *Delos* u jezírka okrouhlého), a země radostně se usmívala a všechny bohyně jásaly, když na svět přišel on a sestra jeho *Artemis*, dvojčata a oba bohové světla. *Phoibe* byla tudíž bábou *Apollonovou*, a jsouc taktéž bohyně světla jeho předchůdkyní v starším řádu bohů. Jemu odevzdala moc svou, nebo jak *Aischylos* praví, dostal od ní *jmeno* a *dar k narození*. Byl totiž obyčej, že se novorozeňátko 5., 7. neb 10. den po narození u přítomnosti příbuzných jako k úvodu neb očislě okolo ohniště neslo,

*) V. 5, *ΠΙΠΟΣ ΒΙΑΝ ΤΙΝΟΣ* přeložil jsem *ne nucená*, kdežto jiní překládají v ten smysl: *Neque quoquam invito*. Tuť by ale muselo státi *BIA*; toť je činné, ono trpné. Srovnej: *ΠΙΠΟΣ ΒΙΑΝ ΜΑΛΛΟΝ Η ΕΚΩΝ*. Plat. Phaidr. 239. d.

76

a při této slavnosti dávaly se mu *dary* a také *jmeno*, obyčejně po *bábě* neb *dědovi*. *Attická* pověst vypravovala, že *Apollon* *zemí Attickou* (břeh *Palladin*) do *Delph* se ubíral a to po té dráze, kterouž slavný průvod obřadový k chrámu jeho chodil a kteráž od *synů Hephaistových*, totiž od *Atheňanů*, vystavena byla. Toto jejich *jmeno* pochází od *Erechthea*, jenž za pračlověka v *Attice* považován a synem boha *Hephaista* nazýván byl. Na památku tohoto ražení dráhy *Apollonovi* chodilo před oním průvodem obřadovým několik mužů se *sekyrami*, kteříž představovali staré tyto *syny Hephaista*, boha-ochránce všeliké umělosti., zvláště kovářské.

V. 16. *Delphos*, syn boha *Poseidona* a *nymphy Melainy*, vnučky to *Deykaleona* (*Noema Hellenů*), zosobení země, jako *Doros*, nebo náš *Čech*.

V. 19. *Loxias*, příjmení *Apollonovo* od záhadnosti jeho věštev.

V. 43. *Ratolest* takovou nosili za ochranu neb milost prosící. Dle řádu zasedli v chrámě u oltáře, v domě u ohniště, kteréžto za posvátný střed a symbol domu se považovalo. *Oliva* byla jako *vavřín* strom zvláště svatý a šťastný. Totéž v jistém smyslu platí o *vlně*, neboť byl *beránek* přede vším zvíře obětní a podle hieratických názorů zastupoval v oběti člověka, jenž na oltáři krváceti měl. Tyto *floky*, jimiž *ratolest* ovinuta byla, mají význam *věnců*, jimiž hlavně se znamenalo, což bohům zasvěceno bylo - což z poručí lidského vyňato a právu božím takřka odevzdáno bylo. *Věnce* nosili *kněží*, kdož obětoval neb ve věštišti hlasu božího se dotazoval; *ověnčeny* byly *oltáře*, *chrámy* a *zvířata obětní*. *Věnce* nosili *úředníci* při velkých funkcích a *řečníci* na znamení *nedotknutelnosti*. *Diadem* *královský* též z toho pochází. *Hiketés*,

77

takovou *ratolest* nesa, postavil se mimo moc lidskou, vzdávaje se v ochranu boží.

V. 48. *Gorgony*, zosobení hrůzy; panny okřídlené; kolem tváře se jim místo kadeří hadi svíjejí. Jejich pohledem živý tvor zkamení.

V. 50. Pythias míní *Harpye* (sápavé), zosobení divé vichřice, vůbec náhlých záhubných zjevů přírodních; půl ženštiny, půl ptáka dravého; hnusné špínou a protivné křikem. *Phineys*, král v Thrakii, jemuž Apollon vnitřní světlo, totiž dar věštby byl udělil, za to ale mu bylo světlo tělesné - zrak -- odňato. Že neprozřetelně a přes pravou míru lidem budoucnost zvěstoval, byl od bohů trestán; kdykoliv k stolu zasednul, unesly mu *Harpye* pokrmy. *Argonauti*, pro zlaté rouno se plavíce, zbavili ho těchto příšer a *Asklepios* (*Aeskulap*) zrak mu vyhojil.

V. 62. *Lékař-prorok*. Apollon je ovšem také bohem léčivým a otcem *Asklepiovým*, tu ale se naráží na zapuzování moru, příšer a hrůz, jež bůh ten podniká.

V. 64. Krev náleží mezi věci nanejvýše poškvřňující, vyjmout ovšem krev obětní. Vše což k bohům se blížilo, neb jejich bylo, muselo ale býti čisté. Byla to arci jen čistota tělesná, hmotná; *) obětující, vůbec kdož bohu se blížil, musel vykoupán a v čisté roucho oděn a všecko náradí bohoslužebné po každé umyto býti. Později ovšem tato, zevnější čistota také za sym-

*) Jeť však i taková čistota v mravním ohledu důležitá a významná. Tvor lidský, jenž v potu a prachu se lopotí, vyzuje všednost a obléká se ve svátečnost, když před boha vstoupí. A pak vždyť i nynější věda praví: Chceš-li měřiti blahobyť a mravnost národu, vyšetřiž, mnoho-li mýdla spotřebuje. Idey v rozličná roucha se odívají

78

bol vnitřní čistoty se považovala. Významné je v tom ohledu, že vše, což se vznikem a koncem života lidského souvisí (jmenuji jen porod, novorozeňátko - mrtvolu a pohřeb), dle názoru Hellenského poškvřňuje. Ve svatém rodišti Apollonově, na ostrově Delos, nesmělo se ani rodit ani pochovávat, neboť byl Apollon jak bohem očistným tak též svrchovaně čistým. To vysvětluje děsnou hrůzu *Pythie* při pohledu, což ve svatyni se děje, a také konečné její upokojení se.

V. 72, *Tartaros*. Na tom místě tolik co *Hades*, říše zemřelých a bohů podzemských, k nimž také *Erinye* náležejí. *Tartaros* ale byl vlastně ona hrozná propast (peklo) ještě pod *Hadem*, tak hluboko pod zemi, jako klenutí nebeské vysoko nad ní. V tu propast jsou uvrženi největší hříšníkovi a odpůrcové bohů, jako *Ixion*, *Tantalos* a t. d., pak *Titanové*, bohorodci, kteříž proti *Zeysovi* zpupnou vzpouru byli učinili.

V, 80. *Obraz prastarý*. Miní se socha ze dřeva vyřezaná *Atheny Hradské* (*Athene Polias*), kteráž na severovýchodním svahu *Vyšehradu* *Athenského* v malém chrámě stála. Tu byl jako nejstarší střed posvátný *Attické* bohoslužby a bohozvěsti. Socha tato byla s nebe spadla, a *Erechtheys*, první (bohorodý) člověk v *Attice*, tedy

jako Adam této země, ji byl postavil. Jiný svatý obraz této bohyně ochranné, též s nebe spadlý, zázračný a spalitelný, bylo Palladion, kteréž druhdy v Iliu stálo a po zboření města Trojského na Vyšehrad Athenský přenešeno bylo. Tyto staré sochy nebyly ovšem díla umělecká oné krásy velebné jako na příkl. kolosalní socha Pallady v Parthenoně, kterouž Pheidias vytvořil; neb ona Athene Promachos od téhož umělce, kteráž mezi Parthenonem a Propylaiemi stála - socha ohromná, přes 50 stěv. vysoká, jejížto kopí pozlacené již zdaleka po zemi a moři vidáno bylo.

79

V. 90. *Hermes*, jakožto posel a hlásný bohů, byl ochránce všelikého obchodu a obcování lidského; průvodce živým na všelikých cestách života, zemřelým pak na poslední pouti do Hadu.

V. 94. Jak si tuto scenu myslím, vznáší se Klytaimnestřin stín k *thymeli*; a zajisté takto docílilo se účinku největšího. Dle pravidelné osnovy tragoedie Hellenské měl nyní vlastně chor průvodem zpěvným do orchestry vstoupiti. Ten ale byl proti obyčeji na jevišti samém, a místo něho vznáší se stín vražděné matky a královny k oltáři (*thymele*), jenž uprostřed orchestry stál. To se bezpochyby stalo zvláštním strojem, jenž se *anapiesma* nazýval, a jímž se z podzemí osoby nahoru povznášely, podobně jako v našich divadlech. Takové *anapiesma* bylo v orchestře u schodů, kteréž k sedadlům diváků vedly. Strojnictví a malba divadelní byly ale tenkrát již na vysokém stupni vyvinutí, a Aischylos zvláště k tomu přispěl, jakož zajisté on za hlavního tvůrce Hellenské tragoedie vůbec považovati se musí.

Thymele (obětnice) je zárodek a střed Hellenského divadla; představuje totiž oltář Bakchův, okolo něhož chor Bakchický zpěvy, tance a průvody obřadové k oslavě tohoto boha vedl, z čehož dramatické umění Hellenské původ vzalo. U Thymele bylo také pravidelné stanoviště i choru dramatického. Orchestra pak byla tančistiště choru a zajímala místo nynějšího orchestru a parteru v divadle našem. Sedadla diváků amphitheatralně se vznášela, podobně jako v naší areně, s kterouž stará divadla taktéž tu podobu měla, že střechou přikryta nebyla. *)

*) Verš 95. jsem přeložil dle čtení : Ω MEN EKTANON, ačkoliv jsem uvážil, co filologové a zvláště G. Hermann uvádějí pro čtení Ω N.

80

V. 103-105. Místo velmi záhadné. *) Stalo se mnoho pokusů je opravit dle domyslu a vyložití. Držel jsem se textu obecného a krátce vyložím, jak tomu místu rozumím, jen z části se srovnávaje s tím, co jiní uvedli.

Erinye jsou dle Aischyla děti Noci, a tať je jejich pravá doba, v noci *muka svědomí nejkrutěji, nejživěji procitnou*; tuť duch jejich jiskří očima. Erinye sídlí hluboko v temnotách Hadových a vidí přece všechn zločin na zemi spáchaný, vidí jej okem

V. 99. Tento verš se překládá vůbec v ten smysl: *Já těžkou vinu nesu, kterouž jsem na nich spáchala*. Takovým překladem ale dle mého zdání chybuje se proti patrnému smyslu a souvislosti celého místa. *ΕΧΩ ΑΙΤΙΑΝ* znamená ovšem také: Mám vinu, neb: jsem v půhonu, ale první význam slov je: Mám příčinu, pohnůtku. K tomu spojuje se *ΚΕΙΝΩΝ ΥΙΟ*; totiž: mám příčinu, jak k Orestovi, jenž mne zavraždil, tak k Agamemnonovi, jenž mi dítě usmrtil; tak jsem utrpěla od těch, kteří mi jsou nejbližší a nejdražší - od syna a od manžela. Kdyby s *ΥΙΟ* byl předmět spojen, ne osoba, pak by ovšem se muselo slovu *ΑΙΤΙΑ* jinak rozuměti.

*) Překládal jsem dle čtení *ΚΑΡΑΙΑΣ*. Klytaimnestra ovšem nedostala ránu do srdce, nýbrž do krku (Eymenid. v. 592), pročež opraveno z domyslu *ΚΑΡΑΙΑ*, kdež pak smysl: *Viz tvé srdce* (tvůj duch) *ty rány*. Proti tomu čtení ale lze namítati, že *ΚΑΡΑΙΑ* (srdce) u Hellenů sotva se bralo za sídlo činnosti duševní, kteráž vidí, pojímá; pak jmenuje Aischylos hned v následujícím verši *ΦΡΗΝ*, což právě tuto činnost značí; toť by pak sobě odporující a zbytečné opakování bylo. Schoemann ovšem důmyslně odůvodňuje čtení *ΚΑΡΑΙΑ*, přece ale tuším ob stojí, co jsem pronesl. Odporu v místě, kde rána byla, málo vážím u básníka, ačkoliv i tento odpor se dá vyložit. Musí se uvážiti účinek, když Klytaimnestru teprve při těchto slovech roucho odhalí a ránu ukáže, kdežto na krku by jí hned bylo viděti při vystoupení.

81

duchovým, nepotřebující tělesného. A tímto obyčejným okem tělesným nebylo by ani lze Klytaimnestru viděti, neboť je stín z říše zemřelých. Bystrost tohoto oka nočního a dechového nemůže otupěti i když tělesné spánkem sklíčeno jest. Však za dne je tupý zrak Erinyí; vždyť jim uprchnul Orestes, vrah, jehož vztekle stíhati mají. Rány na stínu z říše Hadovy vidí, ale na vraha živého, skutečného špatně hleděly. Tím ale jen jedna stránka se vykládá. Měl Aischylos bezpochyby také na mysli Pythagorův náhled o duši, že totiž za dne pravdy tak čistě nevidí, jako v noci ve snu, kdež vyšším pravdám přístupnější jest, kteréž jako vnuknutím a věštbou jí přicházejí. *)

V. 107. Klytaimnestra, ač žena srdce hrdého a tvrdého, přinášela v noci, když přece muky svědomí procitly, Erinyím oběti. *Na ohništi*, neboť byl i oltář v chrámě vlastně jen ohniště v domě boha, a oběti v jistém nižším smyslu jenom hody bohům vystrojené. *Bezvinné litby*. Litba (sponde, loibe, choe), obřad, při kterémž se víno, med, mléko, olej, voda neb krev vylévaly buď na zem, neb do ohně na oltáři, neb na zvíře obětované. Při hodech bohům strojených znamená litba nápoj. Některým bohům

*) Cicero de divin. 30.: Quum ergo est somno sevocatus animus a societate et contagione corporis, tum meminit praeteritorum, praesentia cernit, futura praevidet. Ailianos (III. 11.) praví, že duše ve snu dle náhledů peripatetiků se stává věštbě přístupnější. Platon o státu kn. IX. 1. a Ciceronův překlad ve spise de divin. L 29. a Jamblichův život Pythagorův 15. Ostatně musím doložit, že oba výklady, vedle sebe běžící, platnost mohou míti u básníka tak hlubokého a důmyslného, jako jest Aischylos. Vždyť u Dante trojí výklad místo má, a ze starých básníků Aischylos nejvíce tomuto středověkému velikánu se rovná.

6

82

nesmělo se víno rozčilující v obět vylévati, nýbrž tekutiny ukojující, jako mléko, med, olej a voda. K těmto bohům náležejí Erinye, bohyně prudké a hněvivé.

V. 110. Byl náhled i u Hellenů rozšířený, že obětí bohové jako zavázání jsou obětujícímu. Největší platnost tento názor má v šamanismu ve fetišismu. Že šlechtitný národ Hellenský v menší míře mu hověl, netřeba ani dotknouti. U Aischyla právě vražednice k tomu se odvolává.

V. 114. Klytaimnestra volá *pro své duše spasení*. Jestli náhled vůbec rozšířený, že duše člověka, jehož věci nejvážnější na zemi spořádány nejsou, pro kteréhož na zemi přílišný nárek nesmír jest, neb kterýž přílišnou láskou zde k něčemu lnul, dole (v hrobě, v Hadu) pokoje nemá.

V. 139. *Honbou opětnou*. Jednou Erinye Oresta již stíhaly, když z místa vraždy, ze své vlasti do Delph prchal.

V. 140. Rozdělení následujících veršů mezi osoby choru je toliko z domyslu učiněno, jako vůbec všechna udání scenická. Mnohá se arci zakládají na výkladech scholiastů, jimž ale bezpečně víry dáti se nemůže.

V. 172. Bohové jsou žárlivi na obor svých práv a na to, co jim a lidem přísluší. Antický názor ví také o nenávisti bohů k člověčenstvu, kterýž právě obětí se musí ukojiti. Vždyť byl Prometheys, titanský bůh, proto, že smrtelným přes míru cti a blaha prokázal a udělil, krutě trestán.

V. 173. *Moiry (Parcae, údělnice)*, zosobení toho, co někomu uděleno neb usouzeno jest. Erinyím udělily Moiry úřad, mstítí vraždu, v čemž jim Apollon překáží; ruší tudíž prastarou moc Moir. Jmenují se tři Moiry: Klotho (Přadlena), Lachesis (Úděl) a Atropos

83

(Neodvratná). Jsouť v jistém smyslu osudnice, moc pak jejich někdy se staví i nad moc bohů (na příkl. u Hesioda). V celku ale může se tvrdit, že ono *slepé a neodvratné fatum*, o němž i v krasovědném ohledu, při tragice antické tolik se jednalo nijak ani v tragoedii ani vůbec v náboženských a mravních názorech Hellenů obecné a výhradně platnosti nemělo. Stojí nad tak nazvaným osudem neb *nutností* vlastně přece řád mravní a volná osobnost, jak božská, tak lidská. Zeys je *Moiragetes* (vůdce, velitel Moir), a ani osud, ani vůle lidská nepodléhají neodvratně slepé jakési moci, ano ani bohové sami svým působením svobody lidské vůle naprosto neruší. Že se ve fatalismus také věřilo je ovšem nade vši pochybnost, ale tato víra se mi nezdá býti podstatou Hellenského názoru. Co se náboženské víry týče, nelze u Hellenů jí ovšem určitě vytknouti, poněvadž nikdy v celek dogmatický souhrnuta nebyla.

K naznačení pravé vnitřní bytosti Moir slouží hlavně ten mythus, kterýž je dcerami Zeysa a Themidy zove; vycházejí tudíž z boha osobního, svrchovaného a z řádu a pořádku práv a zákonů.

V. 182. *Okřídlený had* = střela. Apollon a sestra jeho Artemis, jakožto bohové světla, on jinoch prudkého, denního (slunce), ona dívka jemného nočního (luny), vysílají šípy (paprsky), jsou *lučníci dalekostřelní*. Apollonovy střely jsou ale při hubícím palu jižního vedra letního strašné a hněv jeho hrozný; ano sami nesmrtelní bohové na Olympu, když Apollon s lakem svým mezi ně vstoupí, s uctívou hrůzou s trůnů svých před ním prý vstávají. Někteří archaeologové se domnívají, že slavná vatikánská socha Apollonova boha v této scéně představuje, an Erinye ze svého chrámu vyhání. Krásná tato domněnka může ovšem jen v tom obmezení pla-

*

84

titi, že Apollon na jevišti oděn byl v roucho divadelní, kteréž se liší od oděvu na sochách. Ostatně byly výjevy z mythu o Orestovi častým předmětem umění výtvarného.

Co se scenické stránky týče, domnívají se někteří, že Apollon po odchodu Orestově na svůj stolec v chrámě u prostřed Eymenid usedl. To se mi zdá nemožné, neboť přičilo by se povaze a bytosti toho boha, aby na trůně seděl, an Klytaimnestra, stín z Hadu, jehož odpůrcem Apollon jest, k Eymenidárn mluví; pak aby delší čas na divoké rejdy jejich se díval a potom jim teprve zahrozil.

V. 213-224. Tyto verše obsahují stezejné idey, okolo nichž se spor Apollona a Erinyí, ano celá tragoedie otáčí. Pokud mi známo, vyslovil to poprvé Hegel ve své *Aesthetice* (II. str. 51) určité a jasné. *Manželství jde nad přísahu*, neboť jest ono ustanovení božské, přísaha ale vychází z vůle lidské. Mluvití a jednati po pravdě je naprostá povinnost a dokládání se bohů při tom vlastně jen formálnost; avšak kdož se odvážil, bohy za svědky bráti, nesíť také následky rouhání se bohům, kdyby to byl křivě učinil.

V. 233. Za ochranu prosícího, jenž do milosti božské a lidské se odevzdává, zraditi bylo hrozné rouhání se bohům a hanebné nešetření práva lidského. Svatost *hiketa* a hosta je jedna z nejkrásnějších ideí v náboženských a mravních náhledech Hellenů. A bylo jí potřebí v dobách, kdež člověk mimo hranice své vlasti žádných práv veřejných nepožíval; náboženství muselo nedostatek práva světského nahraditi, a pročež byl každý, kdož blahý a bezpečný útulek svého ohniště a své vlasti opustiti a u cizího ohniště přítulek hledati musel, osobou svatou; i *žebrák byl Zeysův*. Byly totiž takové osoby pod ochranou svrchovaného boha.

85

V. 238. *Poškvorna je obroušena*. Jako se brala čistota ve smyslu hmotném, tak i poškvorna. Orestes, jsa očistěn, již svatyně Palladiny nepoškvorní, proto smí se k ní blížiti, jinak ovšem by na sebe uvalil strašný hněv bohyně.

V. 285. Vrah měl na sobě *miasma* (poškrvnu nakažlivou), pročež se každý takové osoby klaté vystříhal; ano při samém soudním jednání bylo to tak zřízeno, aby vrah pohnaný nebyl pod jednou střechou se soudci a svědky. Hněv božský s něho přecházel na všechny, kteříž s ním se stýkali.

V. 287. Kdož boha vzýval, obě dlaně k nebi povznášel, naznačuje symbolicky, aby mu uděleno bylo. Křesťan skládá ruce k sobě jako na znamení, že pokorně čeká, jak se Bohu ráčí.

V. 289. Zakládá se v anthropomorphismu božstev Hellenských, že Palladě muselo jíti o rozšíření svého kultu. Množství mythů značí tuto snahu bohů Hellenských. Upřímně a důvěrně zaslubuje Orestes sebe a svůj lid Palladě za věrné ctitele. Nevidím v slovech jeho ale toliko obecného názoru náboženského, nýbrž mám za to, že Aischylos jimi taktéž povahu Orestovu líčiti chce. Má v sobě totiž, což v Choephorách se jeví, zajisté hrdinskou mysl královského otce svého, ano i něco onoho hrdého ducha Tantalova, však nadchnuta je duše jeho při tom jakousi dětinnou zbožností a povaha jeho zlíbezněna roztomilou naivností mladistvou. Ostatně ovšem tragik Hellenský nemůže povahy tak dopodrobna líčiti, jako moderní, neboť má před sebou osoby z podání mythického, postavy již typické.

V. 283. *Tritonis*, jezero a řeka v krajině Syrské na severním břehu Afriky, na západ Egypta.

V. 295. *Pláň Phlegraiská* (horoucí), na břehu Thrackém, bojiště Gigantů proti bohům Olympickým.

86

Pallas pro vládu otcovu hrdinsky bojovala v kruté této válce s obrovskými odbojníky, kteříž položivše horu na horu útokem na sídlo bohů hnali. Báječné vzpomínky na velké převraty vulkanické.

V. 332. *Bezvarytný*. K. O. Müller myslí, že tento zpěv místo varyta (*phorminx*) provázen byl píšťalami, jichž se užívalo při zpěvích, v největší vášni ano v šílenosti zpívaných.

V. 334. *Všedolná*. Slovo zastaralé, *odolen* (*validus*). Viz Čelakovského Dod. k Slovníku Jungm. Podobně zastaralé slovo *mětež* (*tumultus*) odtamtud. Taktéž jsem užil slov *vrah* (v. 66) a *ješitno* (v. 144) ve smyslu zastaralém (*hostis - frustra*) a slova *nadivno* (v. 407) dle Rpsu Kralodv. Archaismů těchto užil jsem, abych zde a tam způsob Aischylovy mluvy naznačil.

V. 388. *Vidomí a slepí* běře Aischylos často ve smyslu: *živí a mrtví.**)

V. 398. Na břehu Trojském u Sigeiského mysy měli Atheňané od dávných časů usedlost, o kterouž se Mityleňané s nimi byli soudili. Bezpochyby udávalo

Attické podání, že již od času válek Trojských Atheny v držení této země byly. Bohyně sama, ji dostala a dala Theseovým potomkům, totiž Atheňanům.

V. 429. Půhon a pohnaný museli při soudu na Areopagu přísahati, stojíce při tom na rozsekaných údech berana neb kance obětovaného, že pravdu

*) V překladu v. 385 liším se od ostatních překladatelů, kteříž berou slova *ATIM ATIETA AAXH* ve smyslu : *ínhonorata, inculta munera*. Toť ale je zbytečná tautologie. Běru *ATIETA* ve smyslu: *bez odplaty*; znamená totiž *ΤΙΩ* nejen *ctíti* ale také *odplatiti*. Erinye ani u bohů ani u lidí za svůj úřad krutý nedocházejí uznání a odplaty, ano Zeys je ze svých síní vyloučil a lidé se jich hrozí. Erinye jen s nevděkem se potkávají.

87

mluví. Erinye tu ale míní jinou přísahu, ku kteréž buď jedna strana druhou vyzývala, aneb sama k ní se nabízela. Tato přísaha sloužila k vedení důkazu, avšak nemuselo se tohoto vyzvání (*proklesis*) přijmouti. Erinye míní: Orestes nebude přísahati, že matky nezavraždil, ani nás připustí k přísaze, kterouž bychom dosvědčil, že ji zavraždil. Odpovědi Athenině musí se v ten smysl rozuměti, že na tom nezáleží, aby událost sama přísahou se dotvrdila, nýbrž aby se vyšetřilo, zdali ona s právem se srovnává.

V. 441. *Ixion*, král Lapithů, zavraždil otce své nevěsty prolil první krev rodinnou. Zoufale bloudil jako Kain; bohové a lidé se ho štítily, nikdo ho smířiti a očisti nechtěl, až se konečně Zeys nad zoufalcem slitoval a sám ho z krve očistil. A toť byla první očista na světě. Zdá se, že samo jméno *Ixion* stejného původu je se slovem *Hiketés*; Aischylos alespoň *Ixiona* za mythický prototyp vrahů za ochranu a očistu prosících uvádí.

V. 470 - 490. Těmto veršům rozumím takto: Athene praví: „Pře tak vážné nemůže jen člověk kterýkoliv rozsouditi, ale ani já toho nechci učiniti, poněvadž jsem tě v ochranu svou přijala. Však uvážiti se musí také Erinye, z nichž celé zemi nebezpečnost hrozí. Věc ale se musí rozřešiti, neboť nemůžete ty (*Orestes*) a ony (*Erinye*) tady zůstati pospolu, pokud vaše pře rozhodnuta nebude; oba vás také nemohu poslati od sebe, neboť jsem tě přijala v ochranu. Oba jste mi věc tu svěřili, tož stanovím zvláštní sond na tu vraždu a na všechny příští." Podle toho smyslu jsem volil mezi interpunkcemi a čteními, a myslím, že takto docílena souvislost a odpory odstraněny. *)

*) Záleží tu hlavně na těchto věcech, že ve v. 470 čtu *H TIΣ (BPOTOS)* a bera ta slova ve smyslu: *Jen*

88

V. 490. Tyto zpěvy zpíval chor bezpochyby obrácen k divákům; jeviště se zatáhlo oponou a zatím stala se ta proměna, že další děj se koná na Areopagu.

V. 543. Verš tento všelijak se opravuje. Volil jsem čtení, jehož smysl k našim názorům mravním nejvíce se rovná. Překlad nemůže originalu dostihnouti, kdež ethické a náboženské idey starohellenské vyjádřiti se mají. Tak na tom místě slovo *Hybris*, vyznačující jednu z nejdůležitějších a nejkrásnějších ideí v ethice starohellenské (taktéž v právu), znamená v holé abstrakci : z přepychu a bujnosti pocházející vystupování z mezí, jež lidskost, právo a náboženství člověku kladou.

V. 589. Narážka na to, že zápasníci třikráte se brali jak my říkáme do křížku. Erinye míní: Jedna věc a ta nejdůležitější, že totiž Orestes matku skutečně zavraždil, je odbyta, zbývá ještě jen, *jak* to učinil (v. 591) a *proč* (v: 593).

V. 614. Apollon praví: Orestes jednal z rozkazu vyššího, byla to vůle božská, jednal po právu svrchovaném. Vy soudcové ovšem jste přísahali, že dle svědomí a uznání nejlepšího soudit budete, avšak nestavte toho, což vy jakožto lidé za právo a pravdu máte, výše, než vůli božskou, než *právo a pravdu zjevené*. Přísaha vaše nemůže vás zavazovati, abyste

člověk leckterýs, ne jako jiní: člověk vůbec, lidé. (Odpor, že Athene přece stanoví soud lidský, Areopag, na tu vraždu). Dále nekladu na konci v. 472 za ΔΙΚΑΣ puntíku, nýbrž připojuji následující větu: ΑΛΛΩΣ ΤΕ ΚΑΙ a t. d., což právě dle Attické mluvy jen ten smysl míti může: A to jinak také z jiného ohledu; přede vším; právě proto. Pak v. 480 čtu: ΤΑΔ' ΕΣΤΙΝ. ΑΜΦΟΤΕΡΑ ΜΕΝΕΙΝ, ΠΕΜΠΕΙΝ ΔΕ ΔΥΣΠΗΜΑΝΤ, ve smyslu Schülzově (III 198).

89

své lidské mínění nad zjevení božské stavili. Apollon požaduje tudíž pouhé, naprosté víry.

V. 641. Kronos vládl před Zeyssem, jenž otce svého s trůnu božského svrhl.

V.651. Zeys, jenž svráštěním svých brv nebem a zemi otrásá.

V. 664. Athene narodila se z hlavy Zeysovy. Bohyně tato jejížto pravá bytost a podstata ovšem velice se tají znamená *dívku* (Pallas) - pak pannu, *kteříž ne z křehkosti přírodní původ má*, nýbrž z věhlasu svrchovaného; dítě ducha, bytost aetherickou.

V. 683. *Aigeys*, otec Theseův, král Attický. Theseys podnikl s Herakleem válku proti Amazonám, kteréž pak, aby za to pomstu vzaly, do Athen vtrhly.

V. 703. Skythové se považovali za národ zvláště spravedlivý. V *Pelopových krajinách*, totiž v Peloponesu. Aischylos naráží na Spartu, jejížto zřízení (aristokratické) i Athenské straně konservativné a aristokratické vzorem žádoucím bylo. Básník vlastenecký ale výše staví své Atheny, ačkoliv byl sám více konservativní.

V. 711-733. Nemůže tuším býti pochyby, že mezi těmito řečmi soudcové své hlasy (kamínky) do osudí házeli. Při skutečném soudu byla dvě osudí: kovové, do kteréhož se házely hlasy viny sprostující; - pak dřevěné, osudí smrti. Soudcové měli, aby hlasování své utajili, také kaménky neplatné. Počet Areopagitů jak se zdá nebyl určitě obmezen; udává se jich až 90. Mnoho-li jich Aischylos na jeviště uvedl, neví se; jen to je nepochybné, že jejich počet byl sudý. Co Schoemann proti počtu dvanácti soudců uvádí, nemůže obstáti. Ze slov Atheniných (v. 709) nutně plyne, že soudcové hned po v. 710 hlasovati začali a že hotovi byli, než Athene zase

7

90

mluvit začíná (v. 704). A tu je právě dvanáctero přestávek v rozmluvě. Že poslední řeč Erinyí stichomythii *) ruší, nemá váhy. Toť tak muselo býti. Erinye s Apollonem dále hádati se nechtějí a praví, že bez toho jim se děje křivda a t. d. A proto ze stichomythie vystoupiti musely. Dle jiného mythu dvanácte bohů nad Orestem soud vyneslo. Můžeme tudíž zatím na dvanácti soudcích přestat.

V. 723. *V domě Pheretově.* Admetovi, synu Pheretovu, bylo usouzeno umřít ve věku mladistvém. Apollon ale Moiry Uprosil, že krutý los od Admeta odvrátí, jestli kdo jiný za něj smrt podstoupí. Učinila to chpt' jeho Alkestis, kterouž ale Herakles Hadu zase vyrval. Apollon neuprosnou mysl Moir prý obměkčil přemluviv je, aby vína se napily - nápoje, jež *střídmi Řekové srdce ukojujícím* nazývali. Vlastně má ale mythus o Apollonovi a Admetovi jiný hlubší význam. Apollon u Admeta sloužil, aby smíru účasten byl pro prolití krve draka Pythona (setlení pod zemí, v propasti). Admetos (neodolatelný) ale znamená říši smrti, Hada samého. Můžeme mythu tomuto takto rozuměti: Apollon smířil moc smrti a přemohl ji. Víno, o kterémž se mythus zmiňuje, může se vzíti za oběť krev nahražující.

V. 754. *Domu spáso.* Orestes byt jediný syn Agamenonův, ano jediná mužská ratolest kmene Pelopova (syn Menelaův, Megapenthes, byl z otrokyně). Bylby s Orestem tento slavný rod vyhynul.

V. 750. *Třetí všemohoucí ochránce = Zeys,* jemuž často toto příjmení se přikládá. Aischylos nejvyšší a nejuslechtilejší božstva v trojici tu uvádí. Pallas byla zajisté nejpřednější dcera Zeysova, jako Apollon nejvýtečnější jeho syn; dítě velké bolesti mateřské, kdežto

*) Způsob dialogu, kdež osoby stejným počtem veršů mluví.

91

Athene, bez ženy zrozená, prosta křehkosti přírodní jest.

V. 895. Erinye, sídlíce na Areopagu, budou trestati zločiny. Právní bezpečnost ale je základ a první podmínka blaha spolku lidského. Bohové Olympičtí jim pak

ovšem překážeti nebudou v řádném vykonávání úřadu vážného, ano pomáhati (v. 897); požeňáno hude každému, kdož k právnímu pořádku přispívá. Svatyně Erinyí byla na příkré stráni Areopagu proti Vyšehradu, kdež propast se nacházela, kterouž bohyně do sídel svých v Hadu se ubíraly. Obslarávání obřadu k jejich úctě uloženo bylo údům Areopagu. Obřady samé vykonával Athenský rod Hesychidů (Ticháčkové), jakož mnohý kultus s jistot rodinou spojen byl, ovšem tudíž aristokratickou. Kultus náboženský vůbec zůstal jak v Římě tak i v Helladě nejdéle praerogativem šlechty.

V. 920. *Záštitu chrámů.* Atheňané hlavně porazili velmoc Peršanů, kteříž přeplavivše velkou část Hellady všude chrámy bohů Hellenských bořili. Porazivše barbary uchránili Atheňané chrámy bohů domácích.

V. 934. Hříchové otců na dětech se mstí. Tu víru měli namnoze i Hellenové; ano i ten náhled se vyskytá, že ze zpupného, titanského pokolení lidského v pravěku náchylnost k hříchům a k rouhavosti na potomky se zdělila.

V. 945. *Hor poklady* vztahují se k výtěžku z dolů stříbrných na Lauriu, hoře Attické, kteréž Atheňanům ročně okolo 400 talentů vynášely.

V. 961. Místo velmi záhadné, o jehož opravu se filologové všelijak pokoušeli. Jaké bohyně míní Erinye? Charity, Hory, či Moiry samé? Volili jsme čtení ve smyslu posledním. Zdá se nám vzývání Moir, jež Erinye v takové vážnosti mají, nejvíce se shodovati

*

92

s povahou bohyň pravěkých. *) Pak by ovšem Moiry byly sestry Noci, neboť jenom tento význam tuším může míti slovo *ΜΗΤΡΟΚΑΣΙΓΝΗΤΗ*, a ne sestry s matčiny strany. Rodokmen Moir se všelijak udává. Erinye praví, že od nich svůj úřad mají. A k tomu se hodí *tety* lépe než sestry. Jsou ta obtíže, jichž na ten čas nelze odstraniti. Taktéž i sama mythologická bytost Erinyí je velmi záhadná. Což jsme o nich v úvodu pravili, vztahuje se toliko k mravním a právním ideám, kteréž v nich se zračí. Při předmětu mythologickém ale nejde toliko o ideu, kteráž v něm se zračí, nýbrž i o *historický vývoj*.

V. 970. *Peitho*, zosobení výmluvnosti přesvědčující.

V. 1011. *Kranaos*, báječný krát Attický, za je-hož pokojného panování země blahem oplývala.

V. 1024. Služky chrámové bývaly obyčejně otrokyně a při některém chrámu u velikém počtu. Takový obřadový průvod nazýval se *pompe*. Nosily se rozličné věci, ježto buď s bohem staveným v jakémsi spojení buď k obřadům potřebny byly; později ovšem hledělo se velmi k nádheře a okázalosti: k vystavování na odiv krásy

tělesné a roucha i náradí skvostného, pak k provádění umělosti zpěvné a hudební při těchto processích. V Athenách byl zvláštní dům, kdež se připravovaly a seřaďovaly.

V. 1029. Někteří se domnívají, že před tímto veršem je mezera, v níž Athene Erinye Eymenidami nazývala.

*) A Moiry musely zajisté býti v úzkém spojení se sňatkem; i jim se před svatbou oběti přinášely (Poll. III. 38.).